

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Východočeské uhelné doly (1945-2004). Historie dolů a její prezentace
bakalářská práce

Autor: Martin Laloušek

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Vedoucí práce: PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Martin Laloušek

Studium: F15BP0203

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Východočeské uhelné doly (1945-2004). Historie dolů a její prezentace**

Název bakalářské práce AJ: East Bohemian Coal Mines National enterprise Trutnov (1946-2004).
History of mines and its presentation

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce bude věnována vzniku Východočeských uhelných dolů a komplikacím s tím spojeným (například neúspěšné snaze připojit kladský revír k českému uhelnému revíru). Budou v ní zmíněny poválečný odsun německých horníků (Žacléř), řešení problémů spjatých s nedostatkem pracovních sil, s modernizací dolů. V práci bude pojednáno rovněž o vlivu poválečné existence dolů na život v regionu, o útlumu těžby uhlí v oblasti a jejím zastavení na počátku 90. let 20. století. Závěr práce bude patřit

současnosti dolů, stávajícímu využití důlních staveb, jejich památkové ochraně a prezentaci v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku.

Seznam doporučené literatury:

Prameny:

Státní oblastní archiv v Zámrsku, *Východočeské uhelné doly, s. p. Trutnov, Nesvačily, Paseky nad Jizerou, 1945-2000*

Literatura:

ČERNÝ Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-1950. Rozvedeno na příkladu Žacléře*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykova univerzity v Brně,

Brno, 2013. MACH Daniel - RENNEROVÁ Eva, *Historie Žacléřska. Učební pomůcka k výuce regionální historie*. Žacléř 2008.

MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 - 1992*, Žacléř, 2017.

REIL Daniel, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011.

Informace pamětníků: Miroslav Laloušek

Garantující Historický ústav,
pracoviště: Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. Petr Grulich, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením školitele/vedoucí(ho) bakalářské práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne ...

Poděkování

Chci zde poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Vlastimilu Havlíkovi, Ph.D. ze jeho odborné vedení a neskonalou trpělivost. Také poděkovat svému dědovi Miroslavu Lalouškovi za jeho vyprávění a inspiraci pro tuto práci a všem kdo se podíleli na vzniku této práce

Anotace

LALOUŠEK Martin, *Východočeské uhelné doly (1945-2004). Historie dolů a její prezentace*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 78 st. Bakalářská práce.

Bakalářská práce *Východočeské uhelné doly (1945-2004). Historie dolů a její prezentace* je věnována vzniku Východočeských uhelných dolů a komplikacím s tím spojených (například neúspěšné snaze připojit Kladský revír k českému uhelnému revíru).

V práci jsou zmíněny poválečný odsun německých horníků, řešení problémů spjatých s nedostatkem pracovních sil a s modernizací dolů. Pojednáno je rovněž o vlivu poválečné existence dolů na život v regionu, o útlumu těžby uhlí v oblasti a jejím zastavení na počátku 90. let 20. století.

Závěr práce je zaměřen na současnou situaci dolů, stávající využití důlních staveb a jejich památkovou ochranu a prezentaci v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku.

Klíčová slova

Východočeské uhelné doly, hornictví, těžba, Žacléř, Malé Svatoňovice, Radvanice, Trutnovský region

LALOUŠEK Martin, *East Bohemian Coal Mines National enterprise Trutnov (1946-2004). History of mines and its presentation*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 78 st. Bachelor Degree Thesis.

Annotation

The thesis *East Bohemian Coal Mines National enterprise Trutnov (1946-2004). History of mines and its presentation* is devoted to establishment of East Bohemian coal mines and the complications associated with it (for example, the unsuccessful effort to connect Kladsky coal district to Czech coal district).

In the thesis are described post-war expulsion of German coal miners, the solution of issues related to labour deficiency and modernization of coal mines. Besides, the thesis

also delineates influence of post-war existence of coal mines on living in the region, coal mining slowdown and its cessation in the early 1990s.

The conclusion of the thesis is dedicated to actual situation of coal mines, current utilization of mining structures and their protection and presentation in museum-type

Keywords

East Bohemian coal mines, mining, extraction, Žacléř, Malé Svatoňovice, Radvanice, Trutnov region

Obsah

Úvod	9
1. Rozbor pramenů a literatury	11
2. Z historie těžby uhlí na Trutnovsku	12
3. Poválečné období a odsun německých horníků	21
4. Východočeské uhelné doly 1946 – 2004	29
4.1 Vznik Východočeských uhelných dolů	28
4.2 Vývojové schéma a organizační struktura Východočeských uhelných dolů	31
4.3 Technické a hospodářské změny jednotlivých revírů Východočeských uhelných dolů	32
5. Dopady zastavení těžby uhlí na život v regionu	34
6. Prezentace dolů a těžby uhlí v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku	36
7. Východočeské uhelné doly očima pamětníků	44
Závěr	51
Seznam pramenů a literatury	53
Obrazové přílohy	55

ÚVOD

Kdo dnes zná Východočeské uhelné doly (VUD) a kdo to byl a ještě stále je horník? Na otázku, kdo je horník vám lidé snadno odpoví, ale na otázku co byli Východočeské uhelné doly vám lidé převážně odpoví, že nevědí. Odpověď na tuto otázku znají již pouze pamětníci, jako živé prameny, a pak také prameny v archivech a odborná literatura.

VUD byl podnik, který zahrnoval doly v Žacléři, Radvanicích, Malých Svatoňovicích a na dalších místech. V této práci se zabývám vznikem tohoto podniku, který byl významný pro obyvatele zmíněných lokalit a jejich okolí. VUD „byly zřízeny vyhláškou ministra průmyslu Laušmana ze dne 7. března 1946 na základě paragrafu 12 dekretu prezidenta republiky č. 10 Sb. 24. října 1945 o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků“.

¹ V pozdějších letech podnik měnil svůj název i své sídlo. Existoval do roku 2004. O tom bude pojednáno v podkapitole Vývojové schéma a organizační struktura Východočeských uhelných dolů. VUD by nevzniklo nebýt předchozí kontinuální těžby na Trutnovsku. První zmínky o těžbě uhlí jsou z roku 1570 v tomto roce „opat Kašpar I. Hauser, představený cisterciánského kláštera v Güssau (dnešní Křešov v Polsku)“² povolil hledání a těžbu uhlí v okolí Žaclěře rychtáři z nedaleké obce Oppau.³ Historií těžby uhlí na Trutnovsku bude věnována kapitola Z historie těžby uhlí na Trutnovsku.

Tato práce si klade za cíl zmapovat a představit historii VUD, včetně jejich novodobé historie, tj. uzavření dolů a jejich následná sanace. K důvodům zpracování tématu předkládané práce patří osobní pohnutky, životní příběh - vypravování mého dědy, který pracoval jako horník na Dole Jan Šverma v Žacléři. Dalším důvodem je skutečnost, že dosud nevznikla žádná podrobnější práce, která by se historii VUD věnovala jako celku. Bylo napsáno několik publikací a prací věnující se tomuto tématu, ale ani jedna z nich se nevěnuje VUD jako celku. Jiným důvodem je i můj studijní obor Presentace a ochrana kulturního dědictví. Presentovat minulost hornictví na Trutnovsku se naštěstí alespoň částečně daří díky muzeím, jako je Muzeum Podkrkonoší v Trutnově a Muzeum v Žacléři. Například trutnovské muzeum věnovalo minulosti hornictví na Trutnovsku výstavu Já jsem horník, kdo je víc (rok 2013) V žacléřském muzeu je část stálé expozice věnovaná hornictví v Žacléři. Byla v něm uspořádána výstava Důl Jan Šverma ve

¹ HLUŠIČKOVÁ Růžena, *Poznámky ke zřízení Východočeských uhelných dolů, národní podnik, Trutnov 1945 – 1946*, in: *Východočeské listy historické*, Trutnov 2005, zvláště s. 74.

² MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 9.

³ Oppau je německý název pro dnešní Opawu nedalekou vesnici poblíž Žaclěře, která je v okrese Kamienna a patří pod obec Lubawka.

fotografiích Wenera Schmidta (2020). V Žacléři vznikl z bývalého Dolu Jan Šverma Hornický skanzen, v Jívce je návštěvníkům k dispozici část bývalého měděného dolu Bohumír. V Žacléři i v Jívce je vidět, že lze zachovávat technické památky na dolování generacím dnešním i budoucím. VUD patří do doby, která je neodmyslitelnou součástí naší historie.

1. Rozbor pramenů a literatury

Pramenů a literatury není k tomuto tématu mnoho. Přímo k tématu VUD není napsána žádná ucelená monografie a ani se tomuto tématu nevěnuje žádná práce. Jsou napsány dílčí práce jako jsou například „*Radvanické kutání a dolování černého uhlí*“⁴, kde jsem našel nejen potřebné informace tohoto území, ale také potřebné mapy, které slouží pro lepší orientaci po regionu na kterém se VUD fungovalo. Dále z literatury mi velmi dobře posloužila monografie s názvem „*Žacléřské doly*“⁵, která mi velmi dobře posloužila k zorientování se v historii Žacléřského dolování uhlí, který započala již rokem 1570. Historii dolování na Trutnovsku se blíže věnuji v druhé kapitole s názvem Z historie těžby uhlí na Trutnovsku. Velmi nápomocným zdrojem je bakalářská práce Adame Černého, kde jsem použil informace týkající se tématu odsunu Němců. Po vzniku VUD byli takzvaní horničtí specialisté důležití pro chod dolů a z tohoto důvodu nemuseli být odsunuti. Touto problematikou se zabývám blíže v kapitole třetí Poválečné období a odsun německých horníků. Mým stěžejním pramenem byl pramen „*VUD*“⁶ z karty v tomto fondu čerpal i Adam černý, kterého jsem výše zmínil. Konkrétně z karty číslo 144, která se věnuje právě problematice Němců Tento pramen stále čeká na své zpracování. Zpracování tohoto pramenu určitě vydá na celou monografii, možná i na vícero monografií. V neposlední řadě mi byly i cenné rady kolegů, kteří se z různých pohledů a vlastních pohnutek věnují problematice těžby černého uhlí v trutnovském regionu. Jejich bakalářské práce jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury. Dalším, v dnešní době cenným zdrojem informací, jsou internetové zdroje, které také používám a výrazně mi pomohly s orientací v tématu.

⁴ REIL Daniel, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011.

⁵ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017.

⁶ Státní oblastní archiv v Zámrsku, *Východočeské uhelné doly, s. p. Trutnov*, Nesvačily, Paseky nad Jizerou, 1945-2000

2. Z historie těžby uhlí na Trutnovsku

Jak bylo zmíněno již výše, první zmínky o dolování na Trutnovsku jsou z roku 1570 a tato tradice vydržela 424 let do roku 1994, kdy vyjel poslední vůz z dolu Kateřina v Radvanicích. Díky této dlouhé historii trvajícím přes čtyři sta let je těžba černého uhlí neodmyslitelně spjata s tímto regionem a je zde i po dvaceti šesti letech stále udržována v paměti místních obyvatel.

19. srpna 1570 Jacob Rabe získal povolení pro těžbu od již více zmíněného představeného Kašpara. Když byl ještě Kašpar ve funkci „*právo na dobývání*“⁷ udělil panu „*Püschelovi*“⁸. Bližší informace u Püschelovi bohužel nejsou v Mauerově díle zmíněny. Nicméně Mauer se zmiňuje o tom, že za právo na dobývání v Lamperticích musel Püschel odvádět poplatek, který byl vyměřen z toho, kolik on sám vydělá na prodané železné rudě. V Lamperticích v té době byla objeveno, kromě uhelného ložiska, také ložisko železné rudy. V druhé polovině 16. století nebylo využívání uhlí k výrobním účelům (například v hutnictví) ještě moc rozšířeno., Také jako palivo na topení nebylo ještě moc známo, tradičně se používalo dřevo. Uhlí bylo běžně používáno touto dobou ve Velké Británii, kde bylo málo lesního porostu. Malý význam uhlí v této době popisuje Václav Jirásek takto „*Metalurgie využívala uhlí dřevěné, všude byl dostatek dřeva z panských lesů, a o kamenné uhlí sítou náramně hořící kromě kovářů téměř nikdo nestál. Připomeňme si, že kamna na minerální uhlí si dal patentovat jistý Christoph Bergner v Praze teprve po roce 1766*“.⁹ Jen pro zajímavost¹⁰. Díky malému všeobecnému zájmu o uhlí mu zmíněný Kašpar nevěnoval pozornost a svou pozornost raději věnoval železné rudě. Díky výtěžkům z železné rudy chtěl financovat „*důchody kláštera*“¹¹. Jenže Püschel měl jiné záměry. Když bude prodávat uhlí, nebude muset klášteru odvádět poplatek za prodej vytěženého železa. Díky tomu nevěnoval těžbě železa velkou pozornost. Po Kašparovi se stal v roce 1610 opatem Georg I. Hennig. Po Hennigovi se stal opatem Tobias Haller, který se o Püschelovi v letech 1611 – 1616, zmiňuje takto „*Ovšem zcela jasně se prokázalo, že tomuto Püschelovi u železné rudy, u níž vznikla velká škoda a mnoho dříví a výdajů přišlo nazmar; přinesla málo užitku, naproti tomu u*

⁷ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 9.

⁸ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 9.

⁹ JIRÁSEK Václav, *Ve znamení mládku a želízka*, Bor, 2003, s. 40.

¹⁰ z vlastní zkušenosti (díky tomu, že jsem původně vyučen uměleckým kovářem a zámečníkem) vím, že o minerální, tzv. kovářské uhlí měli a stále mají zájem kováři. Toto uhlí má větší výhřevnost než běžné černé uhlí. Jeho specifikem je to, že díky svému složení obohacuje železo ve výhni o jemu prospěšné prvky, například o uhlík.

¹¹ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 9.

dobývání kamenného uhlí, neboť přinášelo dobré výnosy, jenž si v hojné míře přivlastňoval, ale klášteru z toho jen málo odváděl, mu velkou škodu způsobil“¹². Georg I. Hennig předchůdce Tobiaše Hallerna byl zřejmě prozíravý a roku 1638 svěřil těžbu železné rudy majiteli pozemku *Mertemu Stenzelu z č. 46 v Lamperticích*“¹³ Zde se dobývala sloj Bedřich, jak je psáno „*ve staré lampertické konšelské knize z roku 1638*“¹⁴. Roku 1636 získal jezuitský řád „*žacléřské panství*“¹⁵. Jezuité při převzetí ocenili nový majetek takto: „*Kamenouhelný důl byl oceněn 175 kopami míšeňskými, což odpovídalo ceně za větší selskou usedlost. Více podrobností o rentabilitě dolu přináší záznam v urbáři (soupis povinností poddaných vůči vrchnosti) z roku 1647. Výnos odpovídal asi 20 korcům ovsa (1 korec = 2 vídeňské centy = 112 kg) nebo 50 robotním dnům s koňmi a rovnala se 1/12 peněžité hodnoty desátků a robotních povinností celé vsi Lampertice*“¹⁶. V 18. století se začínají rozvíjet manufaktury, obzvláště železářské a sklářské, časem také textilní. Tento vývoj vedl k úbytku přirozeného lesního porostu, což vedlo k většímu zájmu o těžbu uhlí. Tento zvyšující se zájem o uhlí vedl roku 1757 vydání výnosu, který vyzýval, aby bylo hledáno a využíváno minerální uhlí. Roku 1773 byl zrušen jezuitský řád a tímto doly v Žacléři a okolí přechází do majetku Koruny. V roce 1773 přišel do Žacléře „*saský horník Jan Bley*“¹⁷. Ten v Žacléři působil jeden rok a jeho úkolem bylo najít nová naleziště uhlí, ale nebyl úspěšný. Nicméně dobré začátky těžby uhlí nesměly přijít nazmar, proto vydalo „*zemské gubernium 18. 10. 1785*“¹⁸ nařízení, díky kterému byl poslán další odborník z Kutné Hory¹⁹. Tento odborník byl, na rozdíl od svého saského předchůdce Jana Bleye, o něco úspěšnější a narazil na sloj 2 m mocnou v hloubce 7,5 m. Žacléřské doly po celou dobu své existence trpěly na zavodňování, a tak již roku 1785 kutnohorský odborník začal do kopce Jiří hloubit 240 m dlouhou odvodňovací štolu. Tato štola byla později nazývána „*Vilemína (Wilhemine Stollen)*“²⁰. Díky slibnému dolování uhlí na začátku 19. století, konkrétně roku 1811, byly „*položeny první dolové míry. Na sloj odkrytou na pozemku Josefa Pürgela byla dvěma společníkům, Ignáci Sklenkovi a Engelbertu Pohlovi, propůjčena dne 30. 11. 1811 dolová míra Marie Pomocná (Mariahilf mas), která přešla do jediného vlastnictví E. Pohla v roce 1814. Ten ji následně podstoupil*

¹² MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 9.

¹³ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

¹⁴ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

¹⁵ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

¹⁶ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

¹⁷ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

¹⁸ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

¹⁹ Jeho jméno Mauer neuvádí.

²⁰ MAUER Jiří, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 11.

své dceři Veronice a zeti Františkovi Erbenovým z Bobru. V jejich držení byla až do roku 1841, kdy ji koupil Vilem Reich z Libavi (Lubawka). Na této dolové míře se nachází dnešní hlavní objekty dolu. ²¹ V roce 1860 „vzniklo Kamenouhelné těžařstvo bratří Müllerů“ ²². To vzniklo tím, že v roce 1844 Josef Reich „prodal dolovou míru Marie Ponocné se štolou Egidi podnikateli Janu Müllerovi z Oslavan za 36000 tolarů neboli 150000 zlatých. Ten daroval důl v roce 1860 svým synům.“ ²³

Jak se těžba uhlí rozrůstala, bylo potřeba také modernizovat dopravu. To vedlo k tomu, že železnice vedoucí ze Žacléře do Svatoňovic z roku 1859 byla prodloužena přes Poříčí. V roce 1868 a roku 1869 byla prodloužena až do Libavy, obci v pruském Slezsku. Ale tato doprava byla příliš nákladná a z tohoto důvodu byla na podnět „prvního okresního hejtmana žacléřského okresu Josefa Stuchlíka“ ²⁴ v letech 1858 – 1861 byla vybudována silnice, která vedla z Horního Starého Města přes Babí do Žacléře a Královce a tím byl Žaclěř spojen s úpským údolím. Tento rozvoj vedl také k uvedení do provozu v roce 1882 novou dráhu Královec - Žaclěř.

Roku 1875 byla založena akciová společnost „Západočeský báňský akciový spolek (Zbas) (Wesstböhmischer Berghau Aktien Verein), jehož sídlem byla od roku 1919 Vídeň, pak Praha a za okupace Československa Zbůh u Plzně“ ²⁵. Tato společnost získala důlní míry v Žaclěři, Bobru, Bernarticích v Petříkovicích aj. Lokality spravoval „Západočeský báňský akciový spolek, ředitelství dolů v Žaclěři“ ²⁶ takzvaný Zbas. Prvním ředitelem žacléřských dolů byl Alfred Micko. Od roku 1890 do roku 1915 byl ve funkci ředitele Karel Ferdinand. Následně od roku 1915 byl ředitelem zkušený odborník Západočeského báňského spolku inženýr Bohumír Sandtner. Ten byl ředitelem do roku 1933. V letech 1933 – 1945 byli ředitelé často střídáni „inž. Jindřich Heene, inž. Herbert Tenschert, inž. Oskar Settmacher, opět inž. Tenschert a na konec dr. inž. Günter Dorstewitz“ ²⁷.

Po první světové válce došlo k velké modernizaci těžby. Například v roce 1913 bylo dobyto pouze 1,1% z celkové těžby, roku 1933 to bylo už 92,0% z celkové těžby. Tato modernizace pomohla sice těžbě přežít velkou hospodářskou krizi 1929 – 1932, ale mělo

²¹ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 12. – *důlní (dolová) míra* - Důlní míra (do roku 1805) nebo dolová míra (do roku 1957) bylo označení výměry pozemku, pod kterým se propůjčovalo právo těžby nerostných surovin. Dolové míry byly zrušeny Zákonem č. 41/1957 Sb. o využití nerostného bohatství (horní zákon).

²² MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 14.

²³ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017, s. 14.

²⁴ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 18.

²⁵ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 19.

²⁶ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 19.

²⁷ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 20.

to i svou stinnou stránku, a to propouštění dělníků. Pracovní doba v týdnu byla zkracována a dělníci byli také propouštěni, jako tomu bylo například roku 1925, kdy bylo propuštěno 377 horníků. „*Propouštění bylo používáno jako zbraň nátlaku vůči zbylým dělníkům zvláště v letech nezaměstnanosti*“²⁸. Podle jedné vyhlášky ředitelství ze dne 10. 9. 1925 byli dělníci, pod výhrůzkou propuštění z práce, vyzýváni k větším výkonům. Přičemž se horníkům mzdy nezvyšovaly, ale naopak snižovaly. Například roku 1921 měl dělník průměrnou mzdu 61,03 Kč na směnu, avšak v roce 1935 dostal dělník za výkon 9,39 q průměrně 35,66 Kč na směnu. a na měsíc 828,26 Kč. Horníci tak byli nuceni zejména ke konci první světové války a v prvních letech pořádat stávky. Tyto stávky byly takového rozměru, že do Žaclěře na jejich potlačení bylo povoláno vojsko a četnictvo. Co se týkalo českých horníků, ti jakožto menšina byli omezováni jak ve veřejném životě, tak hlavně na dolech, kdy byli Češi propouštěni jako první.

Za druhé světové války byl z části židovský majetek Zbas roku 1941 arizován. Díky tomu přispůsobily valné hromady ve dnech 18. 10. a 10. 12. 1941 stanovy říšskoněmeckému akciovému právu a sídlo spolku bylo přeloženo do Zbůchu u Plzně, který byl na sudetském území. To se stalo dne 1. 12. 1941. Předsedou arizované společnosti byl jmenován „*Němec inž. Theodor Kuhlmann*“.²⁹ Okupanti utvořili „*Sudetenländische Bergbau Aktiengesellschaft Brüx (Sudetenberg)*“.³⁰ Již před Mnichovskou dohodou byly vztahy mezi Němci a Čechy napjaté. To způsobilo, že ze Žaclěře utíkali Češi a němečtí antifašisté. Samotní zbylí Němci nevěděli, jak mají na fašistickou ideologii reagovat. Přijímali ji s nejistotou. Doly nepracovaly na plný výkon. Spousta dělníků nechodila do práce a na dolech byly dokonce zaznamenány drobné sabotáže. Tuto změnu poměrů odnes také ředitel Hebert Tenschert ten Byl politicky nežádoucí a na základě přání místních nacistů byl odvolán a přeložen do Ústí nad Labem na centrální ředitelství. Po odvolání Tenscherta z funkce byl nacistickým správcem jmenován 12. 10. 1938 henleinovec inž. Oskar Settmacher a žaclěřské doly dostaly komisařskou zprávu. Jediný kdo kromě nacistů, uvítal zabránění žaclěřských dolů bylo samotné centrální ředitelství. To doufalo, že díky novému odbytišti v Německu skončí období dlouhé finanční pasivity na straně příjmů společnosti. Zajímavé je, že dne 12. 1. 1939 byl z funkce správce odvolán Settmacher a do funkce ředitele se vrátil Tenschert.

²⁸ MAUER Jiří, *Žaclěřské doly 1570 – 1992*, Žaclěř, 2017. s. 21.

²⁹ MAUER Jiří – NOVOTNÝ Karel a kol., *Hornictví na Žaclěřsku Górnictwo w okolicach Zaclerza*, Žaclěř, 2015. s. 41.

³⁰ Brüx dnešní Most. MAUER Jiří – NOVOTNÝ Karel a kol., *Hornictví na Žaclěřsku Górnictwo w okolicach Zaclerza*, Žaclěř, 2015. s. 41.

Toto rozhodnutí mohlo být zcela pragmatické, neboť Tenschert znal místní poměry a díky tomu mohl vést doly lépe než Settmacher. Nejúspěšnějším byl rok 1937, kdy při průměrném počtu dělníků 1001 bylo vytěženo 271 600 tun uhlí. Ovšem po obsazení dolů těžba za celé období okupace výsledku z roku 1937 nedosáhla, ačkoliv tomu roku 1945 bylo blízko. Jednou z příčin poklesu těžby byla porážka Polska roku 1939. Po porážce Polska byli do cizího prostředí násilím dosazováni pracovníci z Horního Slezska „(Volksdeutsche)“, kteří neměli znalostí a zkušeností s těžbou uhlí.³¹ Násilným přivedením nové pracovní síly mělo být dosaženo větší produktivity práce. Nicméně mělo to opačný efekt. Noví dělníci byli na Trutnovsku nedobrovolně. Polští dělníci proto utíkali a nebo se nevraceli z návštěv svých rodin. A tak museli být nahrazováni ještě méně kvalifikovanou pracovní silou. Rostoucí nespokojenost dělníků také způsobovalo neustálé oddalování tzv. tarifního řádu, který měl srovnat mzdy na žacléřských dolech se mzdami v Říši, ale k tomu stále nedocházelo. Tato situace došla tak daleko, že začala být projednávána až v Berlíně. V důsledku nedostatku pracovních sil nebylo dosaženo těžebního plánu na léta 1940 – 1941. K tomuto těžebnímu plánu měl výhrady ředitel Tenschert, který tvrdil, že není za současného stavu na dolech uskutečnitelný. Aby byl vyřešen problém s nedostatkem pracovních sil, začali na dolech pracovat váleční zajatci. O nasazení zajatců se rozhodlo 19. 3. 1940 a v srpnu uvedeného roku začalo na dolech pracovat 158 francouzských zajatců. Ale ani zajatci nepomohli zvýšit těžbu. Roku 1939 bylo vytěženo 212 800 tun a roku 1940 to bylo 203 850 tun uhlí. Nakonec se ukázalo, že za stávajících poměrů na dolech není Tenschert schopen situaci zvládnout. V této době také přešly doly Sudetenländische Bergbau A. G. Do vlastnictví Göringova koncernu.³² Jak už to bývá, nový majitel, Göringův koncern v tom nebyl výjimkou, chtěl mít na vedoucích pozicích své lidi a to se také stalo. Novým ředitelem se stal a do konce války jím byl „53letý energický říšský Němec z Vestfálska, dr. inž. Günter Dorstewitz“.³³ Změna ředitele vedla k tomu, že se vedení společnosti dostalo zcela do rukou říšských Němců. Dorstewitz totiž okamžitě po svém jmenování začal na vedoucí pozice dosazovat své krajany, jako například Alfreda Heidricha, který se stal zástupcem ředitele. Na místo revírníka byl dosazen Felix Kipping, na místo úřednice byla dosazena Irena Ullmanová - Pachneková atd. Dorstewitz vypracoval nový provozní plán. Jeho součástí se stal i

³¹ MAUER Jirí – NOVOTNÝ Karel a kol., *Hornictví na Žacléřsku Górnictwo w okolicach Zaclerza*, Žacléř, 2015. s. 43.

³² Bohužel o tomto koncernu není v Mauerově díle větší zmínka a ani není uvedený zdroj.

³³ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 26.

výpočet množství uhelných zásob na devadesát let těžby a na základě tohoto nového výpočtu byl stanoven nový denní těžební plán na 1000 tun denně, což mělo představovat 300 000 tun za rok. Tento nový plán byl schválen. Jenže nové vedení neusilovalo o to, aby na dolech pracovali kvalifikovaní dělníci. Místo nich na nich byli již zmínění zajatci. Ke konci války jich bylo 600, což tvořilo téměř polovinu dělníků na dolech. Jenže roku 1941 byla těžba pouhých 191 000 tun, což bylo výrazně méně než v předchozím roce. Dorstewitz chtěl své plány naplnit, a tak se nebál používat známou metodu cukru a biče. Na jedné straně se snažil utužit pracovní morálku tím, že dával dělníkům pokuty a udával je gestapu, na straně druhé zvyšoval odměny za práci, povyšoval, navrhoval výmazy přestupků. Také byly pořádány podnikové výlety a noční zábavy „*pod heslem „Kraft durch Freude“ (radostí k síle)*“.³⁴ Plán vytěžit 1000 tun denně se ale ukázal být nereálným ačkoliv v roce 1943 tomu bylo blízko, když bylo za den průměrně vytěženo 894, 46 tun. Sudetenländische Bergbau projevila roku 1941 zájem o blízké radvanické doly, které patřily „*od roku 1918 Radvanickému kamenouhelnému těžářstvu se sídlem v Trutnově*“.³⁵ Majitelé radvanických dolů hospodařili se ztrátou, a tak dne 30. 1. 1942 byl dle kupní smlouvy důl Kateřina převeden do vlastnictví Západočeského báňského akciového spolku. Od „*1. 2. 1942*“ začal být využíván nový název „Westböhmischer Bergbau Aktien Verein – Betriebsgruppe Schatzlar“ (Západočeský báňský akciový spolek, podniková skupina Žacléř).³⁶ Příčinou stálého poklesu těžby byl neustálý úbytek civilních horníků, kteří více a více odcházeli. Tento problém byl řešen větším nasazením válečných zajatců. K francouzským zajatcům přibyli také Angličané. Ale hlavní pracovní silou, díky které nebyly doly za války uzavřeny, byli sovětsí zajatci, kteří na dolech pracovali do konce války. Roku 1945 jich bylo na dolech 547, což byla téměř polovina pracujících na dolech. Pro zajímavost, roku 1942 pracovalo v Žacléři 829 civilistů a 397 zajatců a bylo vytěženo 225 508 tun uhlí. V roce 1944 pracovalo 691 civilistů a 614 zajatců a bylo vytěženo 234 350 tun uhlí. Těžké pracovní podmínky zajatce zcela vyčerpávaly. Byli posíláni do Zhořelce a místo nich přicházeli noví zajatci, kteří na tom byli fyzicky lépe. Jak píše Mauer „*lépe řečeno*“, šlo o skupinu, „*méně slabých*“.³⁷ Podle Mauera na dolech pracovalo reálně 1700 zajatců, přičemž zahynul jeden Francouz a osm sovětských zajatců. V každé době zajatci utíkají a Žacléř nebyl v tomto směru výjimkou.

³⁴ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 26.

³⁵ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 26.

³⁶ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 26.

³⁷ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 26.

Jeden sovětský zajatec měl v poznámce dokonce napsáno, že utekl dvaasedmdesátkrát. I se značným množstvím zajatců nešlo stále zabránit klesající těžbě, která roku 1944 opět poklesla, a to i přes zavedení devítihodinové směny a směn v neděli. Šlo o takzvané „*pancéřové směny (Panzer Schicht)*“.³⁸ Díky válečnému vyčerpání a strachu z budoucnosti začali být říšskoněmečtí vedoucí stále více bezmocní. Ke konci války nedošlo na dolech již k větším změnám. V květnu 1945 v nich pracovalo 556 dělníků, z toho 57 Čechů. Češi tehdy zabránili menším sabotážím, které chtěli Němci provést. Doly potřebovaly po osvobození nové vedení, a tak byla 28. května 1945 zvolena závodní rada o šestnácti členech. Hlavním cílem bylo udržet těžbu v chodu. Došlo sice k rapidním poklesu těžby na 8 200 tun, ale v červenci se těžba začala zase pomalu zvedat, a to až na 11 500 tun.

Pro lepší pochopení minulosti pozdějších VUD je třeba alespoň ve stručnosti zmínit historii těžby v radvanickém a svatoňovického uhelném revíru.

O dolování uhlí v radvanickém uhelném revíru jsou zmínky již z počátku 19. století, a to konkrétně „z 18. srpna 1804, kdy bylo v knihách propůjček kutnohorského Horního soudu zapsáno právo dolovat uhlí pro Josefa Demutha“.³⁹ Ale největší rozmach těžby začal v druhé polovině 19. století, a to díky průmyslové revoluci. Jak bylo zmíněno výše, na Trutnovsku se rozvíjela zejména hutní a textilní výroba. Průmyslová revoluce se přitom neobešla bez parního stroje a ten se neobešel bez uhlí. Tato zvyšující se poptávka po uhlí vedla roku 1856 k ustanovení Radvanicko-verněřovického uhelného revíru místodržitelkou vyhláškou. Území tohoto revíru „začíná pod severovýchodním svahem Jestřebích hor na katastru obce Chvaleč a pokračuje k jihovýchodu, podél úpatí Jestřebích hor asi 15 kilometrů přes Slavětín, Radvanice, Dolní a Horní Verněřovice, Jívku až k obci Bystré“.⁴⁰ Místní obyvatelé nacházeli práci v textilních továrnách v Radvanicích nebo v Trutnově. Důkazem čím dál většího významu těžby uhlí a textilního průmyslu na Trutnovsku, kam Radvanice patří, můžeme vidět už v tom, že „parní stroje se objevily například v první mechanické přádelně lnu v Čechách firmy Johan Faltis v Mladých Bukách nebo v později největší přádelně lnu na evropském kontinentu těžce firmy v Trutnově“.⁴¹ Těžba uhlí začala být velmi úzce spjata s textilním průmyslem. Parní stroje se začaly později objevovat i v dalších firmách konkrétně

³⁸ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017. s. 27.

³⁹ REIL Roman, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011 s. 13.

⁴⁰ REIL Roman, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011 s. 13.

⁴¹ REIL Roman, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011 s. 13.

například v přádelně „firmy Alois Haasc v Trutnově – Poříčí (později areál firmy KARA) a Trutnově – Dolním Starém Městě (později ředitelství podniku Texlen“⁴² atd. V radvanickém revíru se do roku 1918 měnili často majitelé. Roku 1918 radvanické doly získala výše zmíněná firma Radvanické kamenouhelné těžarstvo se sídlem v Trutnově a roku 1943 se stala součástí majetku Sudetenländische Bergbau, jak bylo zmíněno výše. Jak žacléřský, tak radvanický revír byly v roce 1946 začleněny do VUD. Období po druhé světové válce bylo obdobím velkých změn politických, hospodářských i sociálních. Bezprostředně po válce mělo na těžbu vliv to, že nebylo moc dělníků, kteří by na dolech pracovali. Byl zrušen zajatecký tábor a část sudetských Němců byla odsunuta. Odsunuti nebyli takzvaní důlní specialisté, kteří znali technologii těžby a díky tomu mohli své znalosti a zkušenosti předávat nově příchozím dělníkům. Problematikou odsunů Němců se podrobně zabývá Adam Černý v bakalářské práci s názvem *Němečtí horníci a česká společnost 1945 – 1950 rozvedeno na příkladu Žacléře* (2013). Na žacléřských dolech byla zřízena dne 25. 7. 1945 národní správa. Doly začaly vést jmenovaní správci „*dílovedoucí dolu Stanislav Frýba a vrchní ředitel Východočeské elektrárny a. s. v Hradci Králové inženýr Jaroslav Ibler*“.⁴³ Po válce bylo vybavení dolů značně zastaralé, a tak v rámci programu United National Relief and Rehabilitation Administration (UNRA) byla dolům dodána anglická brázdička Samson⁴⁴ na vzduchový pohon. Nicméně vybavení na povrchu dolů bylo stále zastaralé. „*Dne 29. 11. 1945 byly žacléřské doly Západočeského báňského spolku znárodněny a dne 1. 1. 1946 začleněny do nově zřízeného podniku Východočeské uhelné doly se sídlem v Trutnově*“.⁴⁵ Jméno a sídlo podniku se v průběhu padesáti osmi let fungování VUD měnilo. Roku 1952 byly dodány elektrické sovětské brázdičky KNP1 a později KNP2. Aby si doly zajistily nové pracovníky, byla zakládána učiliště a internáty pro učně. Roku 1953 bylo v Malých Svatoňovicích do dudováno učiliště s názvem Hornické učiliště státních pracovních záloh č. 1. Na tomto učilišti byli připravováni horníci pro celé VUD.⁴⁶ Učni měli praxe přímo

⁴² REIL Roman, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011 s. 13.

⁴³ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 27.

⁴⁴ Hlavním účelem stroje bylo vytvořit v celistvé uhelné mase brázdu, aby se uhlí snadněji vydobylo ruční nebo trhačí prací. Uhlí se i nadále nakládalo ručně lopatami na hřeblový dopravník. Stroj se pohyboval podél uhelné stěny buď přímo po počvě, nebo ve vyšší poloze po hřeblovém dopravníku, když bylo třeba řezat brázdu co nejbližší u stropu sloje.

⁴⁵ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 28.

⁴⁶ Roku 1956 nastoupil na hornické učiliště i můj děda Miroslav Laloušek, který následně pracoval na dole Jan Šverma v Žacléři, kde si také našel svoji budoucí ženu, mou babičku Zdenu Lalouškovou, která žila na internátu pro dívky zřízeném v žacléřském zámku. Babička pracovala podniku Texlen Trutnov.

ve Svatoňovicích a v Žacléři na Dole Jan Šverma⁴⁷ Práce na Dole Jan Šverma byla, podobně jako na jiných dolech, namáhavá a nebezpečná. Doly v Žacléři patřily k dolům, kde byly plyny a tudíž hrozil výbuch a ne vždy šlo také výbuchu zabránit. Za doby fungování VUD byl Žaclěř rozvinutým městem. Byla v něm nemocnice, obchody i mateřské školky.. Po skončení těžby začali z města odcházet lidé a s tím i občanské vybavení. Těžba uhlí v Žacléři na Dole Jan Šverma musela být pro její nízkou rentabilitu roku 1992 po 422 letech ukončena. Důl Jan Šverma získala firma Gemec union, která provádí sanaci důlního díla. Ale tradice hornictví je stále udržována v paměti díky muzeím v Trutnově a Žacléři, a také díky tomu, že funguje od roku 2012 v prostorách bývalého Dolu Jan Šverma Hornický skanzen Žaclěř.

⁴⁷ (tento důl byl dne 25. června 1950 při slavnostním otevření pojmenován po komunistickém funkcionáři, který zahynul při slovenském národním povstání Janu Švermovi).

3. Poválečné období a odsun německých horníků

Po druhé světové válce nastalo období, kdy se muselo hospodářství v naší zemi vzpamatovat a stabilizovat. Jedním z nástrojů stabilizace bylo znárodnění dolů, které se nevyhnulo ani dolům na Trutnovsku. 29. 11 1945 byli žacléřské doly Západočeského báňského akciového spolku znárodněny. Doly v Žacléři v Malých Svatoňovicích, Radvanicích atd. musely řešit zastaralé vybavení dolů, ale ještě větším problémem byl nedostatek horníků. V Žacléři byl zrušen trestanecký tábor a největší nedostatek horníků způsobil odsun německého obyvatelstva.

Česká veřejnost, správní a bezpečnostní orgány chtěly příslušníky německého obyvatelstva odsunout. Například v Žacléři 8. 8. 1945 na příkaz ministerstva vnitra musela okresní správní komise se sídlem v Trutnově, provést evidenci osob maďarské a německé národnosti. To ustanovoval přípis ministerstva vnitra ze dne 28. 7. 1945. Na základě informací získaných do tohoto soupisu byli Němci následně přidělováni k odsunu. *„Podle tohoto přípisu měli být rozděleni do osmi kategorií. První kategorie zahrnovala okupanty, kteří se na území republiky nastěhovali po 1. říjnu 1938. Do druhé kategorie patřili takzvaní pracovníci, tj. osoby, které byly označeni jako průbojní nacisté, Třetí kategorie zahrnovala veřejné zaměstnance. Další kategorie následovali v pořadí: IV. zemědělci, V. majitelé podniků a živnostníci, VI. příslušníci svobodných povolání, VII. různí. V následně zhotoveném přehledu bylo k 1. 12. 1945 celkem 1922 Němců z 528 rodin. Z toho mužů 521, žen 937 a dětí 464. Podle rozdělení do kategorií to bylo 32 zemědělců, 21 majitelů podniků a živností, 73 příslušníků svobodných povolání, 621 dělníků a 1175 různých. První tři kategorie v přehledu nejsou, je tudíž pravděpodobné, že osoby patřící do těchto kategorií byli již 1. 12. 1945 odsunuty za hranice“⁴⁸. Němci, kteří měli být odsunuti se museli shromážďovat na Žacléřském náměstí a odtud byli přesunuti do tábora v Mladých Bukách. K tomuto všemu vyzýval okresní národní výbor se sídlem v Trutnově. Deportované osoby si mohly vzít zavazadlo o hmotnosti do 50kg. V tomto zavazadle bylo jídlo na týden a předměty osobní potřeby ,například přibory, oblečení, příkrývky. Tento odsun byl trnem v oku ředitelství dolů. Ředitelství upozorňovalo na to, že horníci pracující na dolech nemají být prozatím odsunuti.*

⁴⁸ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žacléře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 11.-12.

Doly v Žaclěři, ale například i v Malých Svatoňovicích se snažili zabraňovat odsunu německých horníků, kteří byli pro fungování dolů nezbytní. Malé Svatoňovice na tento úbytek pracovní síly reagovali například tím, že se snažili zaměstnat repatrianty-horníky z Francie a Belgie. Dne 29. 10. 1945 přišel dopis od vládního zmocněnce pro uhelný revír Kladno-Plzeň určený Svatoňovické báňské společnosti v Malých Svatoňovicích a bytové komisi, že jsou obstaveny byty v okolních obcích některé i s vybavením. V dopisu se píše „*Na základě zmocnění daného mně usnesením vlády republiky Československé ze dne 10.srpna 1945 obstavuji v obvodu tamní obce veškeré volné byty, případně včetně i bytového zařízení a to pro horníky, horníky-repatrianty a zaměstnance báňského průmyslu. Seznam těchto obstavených bytů zašlete jednak podepsanému vládnímu zmocněnci, jednak bytové komisi závodní rady Svatoňovické báňské společnosti. Obsazení těchto obstavených bytů může se státi pouze v dohodě a s výše uvedenou bytovou komisí, kterou k tomuto jednání současně zmocňuji. Toto opatření činím v zájmu udržení uhelné těžby v tamním revíru. Ing. Boh. Špachman, v. r.*“⁴⁹ V odpovědi na tento dopis ze dne 7. 11. 1945 je uveden počet bytů v Bystrém 33 objektů v Chlívčích 20 objektů a v Jívce 30 objektů to činilo celkem 83 objektů.

Nicméně i po zaměstnávání repatriantů byl stále nedostatek zaměstnanců. Němci byli stále odsouváni, ale byli zde tři skupiny, které oproti ostatním Němcům měly lepší podmínky než ostatní Němci. Byli to antifašisté, Němci ze smíšených manželství a báňští specialisté to byli například právě horníci. *Právě horníci byli pro chod státu velmi důležití. Podle Tomáše Staňka bylo ke dni 30. října v báňském průmyslu zaměstnáno celkově 31704 Němců což činilo celkem 30,4% všech zaměstnanců v hornictví. Celkově byl v hornictví velký nedostatek zaměstnanců a situace by se odsunem téměř třetiny všech horníků stala přímo kritickou*⁵⁰. Vláda se čím dál většimu odlivu německých horníků snažila zamezit dočasným vynětím z odsunu. Horníkům a jejich rodinám byly vydávány legitimace pro specialisty. VUD mělo snahu pro Němce tyto legitimace získávat. Důkazem je dopis ze dne 30. 9. 1947 ,kdy ředitelství VUD píše přímo Československým dolům národní podnik. soc. pol. skup., kde žádají o potvrzení legitimací pro německé horníky, že na místech, kde mají pracovat muži, pracují ženy. VUD každého pracovníka dolů, mimo administrativní pracovníky, považuje za specialistu muže i ženy. Nové

⁴⁹Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, inventární číslo 74, kartón číslo 144, Malé Svatoňovice 1945.

⁵⁰ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žaclěře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 14.

potvrzené legitimace muselo potvrdit ministerstvo vnitra. Pokud byla legitimizace schválena, přišel na Československé doly národní podnik soc. pol. skup. dopis z ministerstva vnitra a v tomto dopisu byla vypsáno jméno osoby nebo vypsána jména osob, kterým je legitimizace schválena například „*KASPEROVÁ Marie nar. 7. 8. 1913*“⁵¹.

Do odsunu Němců roku 1947 zasáhla zpráva pro Československou vládu od americké okupační zprávy, ve které se píše, že nebudou přijímat odsunuté Němce do doby než selepší situace v Německu. To znamenalo, že všichni Němci nebudou odsunuti a ministerstvo vnitra na to reagovalo tím, že bylo vytvořeno pět nových kategorií pro Němce. „*Do první kategorie patřili Němci určeni k dodatečnému odsunu. Ve druhé skupině měli být zapsáni antifašisté. V poznámce bylo u každého antifašisty uvedeno jeho číslo legitimace. Kategorie číslo tři byli specialisté-horníci, čtvrtou smíšená manželství, do předposlední byli řazeni Němci vyjmutí z odsunu cestou milosti a v poslední byli Němci, kteří měli nejbližší pokrevní příbuzné v americkém pásmu*“⁵². Místní národní výbory na základě tohoto rozdělení byly pověřeny Okresním národním výborem v Trutnově, aby vytvořili nový seznam, podle kterého se určí, kteří Němci půjdou pracovat do dolů v Žacléři. Roku 1945 žádaly na Žacléřských dolech o 350 nových pracovníků. Ti to noví pracovníci měli být přidělení Němci, kteří bydlí v okolí dolů. Také to měli být Němci, kteří přišli o československé státní občanství a váleční zajatci.

Váleční zajatci byli specifickou skupinou, která byla najímána pro práci na dolech. Ti to zajatci často pracovali v zemědělství nebo přímo v dolech, kde prováděli těžkou manuální práci. Pokud si někdo pronajal zajatce, museli doly v Žacléři zajistit ubytování a stravu. Ovšem tato strava pro zajatce pracujících na dolech zdaleka neodpovídala potřebám a po těžké práci nestačila. Z tohoto důvodu museli být dávky časem navýšeny. Také jim musela být zajištěna lékařská prohlídka a pokud to situace dovoľovala, muselo jim být zajištěno pracovní oblečení a obuv. Vojenská správa vybírala za zajatce denní poplatky, jehož výši stanovovaly stanovy ministerstva vnitra. Pronajímatel musel také zajistit střežení zajatců před případným útekem, a to během výkonu práce i po ní. Také pronajímatel musel zajistit, aby nedocházelo ke kontaktu s vnějším světem. Přičemž vojenské úřady si ponechávaly soudní pravomoc nad zajatci. Dolům, které si pronajímaly

⁵¹ Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, inventární číslo 74, kartón číslo 144, Malé Svatoňovice 1947.

⁵² ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žaclěře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 12.

zajatce mohl vzniknout velký problém v podobě snížení stavů pracujících zajatců, také mohlo dojít k úplnému zrušení tábora v němž zajatci pobývali. To patřilo do možností vojenské správy. V tomto případě nemohly doly uplatnit náhradu, která tímto vznikla. Vojenská správa, také mohla kdykoliv zkontrolovat, jak je se zajatci zacházeno. Zda mají dostatek předepsané stravy a celkově dodržují své závazky. Pracovní tábory musely být zajištěny proti útěku zajatců. V případě větších táborů musela být spolupráce s místním Sborem národní bezpečnosti (SNB), Místním národním výborem (MNV) a lesním personálem a tábor musel mít telefonní spojení, právě kvůli spolupráci. Pokud zajatec nedodržoval tvrdou kázeň, byl potrestán. Nejčastějším trestem bylo třicetidenní vězení. Zaměstnávání zajatců mělo ovšem svá úskalí a to v tom, že tito zajatci nebyli dostatečně kvalifikováni na práci na dolech a z tohoto důvodu jejich produktivita práce nebyla dostačující. Také výše zmíněné náklady za zajatce byly nemalé a z tohoto důvodu finančně nevýhodné. Zajatci dostávali korespondenci, ale ta byla kontrolována a mohla být i cenzurována.

Nemalá změna nastala v srpnu roku 1945 pro zajatce, kteří byli z území Československa, v tomto roce byli zajatci předáni Okresnímu národnímu výboru (ONV) a to díky zrušení zajateckých táborů Ministerstvem národní obrany. Říší tito zajatci, ale propuštění nebyli. Váleční zajatci pracujících na dolech v Žacléři nebyli okamžitě propuštění a tomu, tak bylo i s jejich rodinami. Dokonce tyto rodiny měly být přesunuty do míst, kde propuštění zajatci pracovali. Což často nebylo možné, a z tohoto důvodu bylo rozhodnuto, že zaměstnavatel bude odvádět část horníkovy mzdy jeho rodině jako výživné. Na dolech bývali tito propuštění zajatci stále zaměstnáni, což pro ně znamenalo, že do budoucna dokonce měli být zrovnoprávněni s Němci, vyňatými z odsunu.

Místní národní výbory a české obyvatelstvo mělo i nadále v roce 1946 protiněmeckou náladu. Němečtí horníci měli být mezi posledními, kdo bude odsunut, popřípadě měli být z odsunu vyňati. To se nelíbilo českému obyvatelstvu a vznikaly tím problémy. Jedním z důkazů tohoto problému je rezoluce sepsána českými občany z Lampertic a MNV Lampertice. Tuto rezoluci vytvořili hromadně občané Lampertic a MNV se k této revoluci připojilo. Občané byli nespokojeni s tím, jak probíhal odsun Němců a s tím, jak bylo zacházeno s Němci pracujícími na dolech, kteří zde byli udržováni. Občané a MNV adresovali rezoluci poslanci Ústavodárného národního shromáždění (ÚNS) Antonínu Zápotockému. MNV je v rezoluci rozhořčeno, nad tím, že počet německých obyvatel před okupací činil 1553 obyvatel a českých a slovenských obyvatel bylo pouze 133. Po válce

počet Němců činí stále 700 specialistů pracujících na dolech a takzvaných samozvaných antifašistů. MNV sice chápe význam těchto specialistů pro československé hospodářství, ale zároveň poukazuje na případy, kdy toto držení specialistů bylo na úkor Čechů. K potvrzení svých výtek uvádí MNV některé případy. „1) Jaroslav Syruček z Libčan, starý 35 roků, obeznalý v různých pracích, hlásil se o práci v podzemí 14. 9. 1945, avšak nebyl přijat.

4) V závodní kuchyni je dosud zaměstnán zarytý hitlerovec, který má velké zastání závodu, ačkoliv se na jeho místo hlásilo několik Čechů, aniž by byla projevena snaha je přijmout“⁵³. To to jsou jenom dva příklady přičemž MNV mohlo uvést ještě více příkladů. MNV, také nechtělo podporovat obcházení týkajících se ohledně vydávání legitimací. MNV dokonce varuje před možným důsledkem tohoto postoje vůči Němcům. Varuje před tím, že české obyvatelstvo je s tímto nespokojeno a hrozí, že se bude vracet zpátky do vnitrozemí, a že díky tomu zde dojde k posílení takzvané páté kolony a to způsobí, že zde zůstane. MNV, také tvrdí, že vedení závodů nemá zájem o spolupráci s MNV. To se nelíbilo českým a Slovenským osídlencům v Lamperticích. Vedení podniku se proti této rezoluci 7. 10. 1946 ohradilo s tím, že odmítá tvrzení o tom, že pozdržují odsun Němců. Pro své tvrzení odkazovalo na dny 12. 9. 1946 a 19. 9. 1946, kdy byly konány schůze k tomuto problému. Konkrétně na druhé poradě bylo přítomny MNV a dokonce i ONV Trutnov. Zde bylo přítomným vysvětlováno, to jaký má význam hornictví pro národní hospodářství našeho státu. Ale OMV si zřejmě z této schůze nic neodneslo a svou rezoluci podalo ve stejný den konání druhé schůze. Vedení podniku přiznalo, že muselo dělat rozhodnutí, která byla v rozporu s obecným myšlením, ale tyto kroky odůvodňovalo tím, že do hornictví nepřichází dostatek slovanských pracovních sil. Vedení s OMV se alespoň shodlo na tom, že odsuny Němců v Lamperticích probíhalo pomalu a díky tomu se tato obec stávala více hornickou. A však kdo jiný by měl rozhodovat o odbornosti zaměstnanců než samotné doly. Doly samotné tvrdily, že slovanští zájemci o práci mají výhody. Byly případy takových zájemců o práci, kteří když se dozvěděli kolik dostanou zapláceno, raději do práce nenastoupili, ale pak tvrdili, že byli odmítnuti. Práce na dolech v této době byla méně ohodnocena než v jiných odvětvích průmyslu. Také docházelo k tomu, že noví zájemci o práci žádaly také domky, ale ty už byly zabrané díky tomu, že MNV je již přidělil nehornickým zaměstnancům. Ministerstvo vnitra si zřejmě

⁵³ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žacléře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 18.-19.

uvědomovalo význam německých horníků, a tak rozhodlo, že domky které užívají Němci jim budou ponechány k užívání.

Vedení žacléřských dolů se také vyjádřilo k tvrzením MNV. K panu Syrůčkovy se vedení vyjádřilo s tím, že žádal o práci na povrchu, ale s přicházející zimou bude na povrchu práce nedostatek. Doly potřebovaly pracovníky do podzemí a toto pan Syrůček odmítl. Co se týče kuchaře Němce Vinklera ,byly MNV Lampertice žádány o zaslání nového kuchaře místo Vinklera. Doly také odmítly tvrzení, že se na místo kuchaře hlásil Čech. Co se týče přímo Vinklera doly ho plánovaly při příštím odsunu dát k dispozici. Ačkoliv vedení dolů mělo snahu udržet si německé specialisty. Byla to do jisté míry jejich vypočítavost. Vedení dolů nešlo o Němce z hlediska jejich národnosti, ale jejich specializace. Raději chtělo mít na jejich místě specializované slovanské horníky. Vedení chtělo udržet těžbu. Z tohoto důvodu se nebálo pustit do křížku s MNV a místními obyvateli. „Podle závodní rady není slabostí snaha o ponechání německých horníků na československém území. Je to prý více trest, protože většina Němců by byla ráda zařazena do odsunu stejně, jako by Němce viděli rádi odsunutě Češi i Slováci. Práci na dolech mohou aspoň trochu odčinit škody, které byly na československém hospodářství během války napáchány“⁵⁴. Při všech výtkách a stížnostech na vedení dolů bylo samotné MNV Lampertice ti kdo propustilo ze svých závodů dva Čechy zato, že byli názorově na straně vedení dolů co se Němců týče. To jenom ukazuje jak MNV Lampertice bylo protiněmecké. Při všech snahách vedení dolů udržet německé odborníky na dolech byl pokles zaměstnanců od konce války velice značný. 5. 5. 1945 bylo na závodě 1240 zaměstnanců a ke dni 7. 10. 1946, kdy se vedení dolů vyjádřilo k výtkám OMV bylo na dolech 800 horníků z toho 675 Němců. Vzhledem k poměrům mezi českým obyvatelstvem někteří Němci sami žádali o odsun. Důvodem také bylo, že měli v Německu příbuzné.

O důležitosti německých horníků promluvil dne 14. července v hostinci u Rauchů v Žaclěři tehdejšího ředitele VUD Ing. Aloise Kouly.

„Milí soudruzi a soudružky! Dnes přicházím mezi vás za neobvyklých okolností. Když jsem se dozvěděl o tom, že odborová organizace závodu Žaclěř vypsala na dnešní den tuto schůzi českého osazenstva, chtěl jsem se jí zúčastnit jen proto, abych vám vyličil kritickou

⁵⁴ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žaclěře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 21.

situaci čs. hospodářství způsobenou nedostatkem pracovních sil v průmyslu a především v našem hornictví, kterážto situace hrozí státí se katastrofální zejména v hornictví našeho pohraničí v důsledku nutného odsunu Němců. Chtěl jsem vás vyzvati, abyste se v těchto pro naše hornictví a tím i pro celé národní hospodářství našeho pohraničí nejtěžších dobách úžeji semkli k sobě, abyste zdvojnásobily své úsilí o záchranu největšího bohatství tohoto našeho horského kraje, jehož největším pokladem jsou naše uhelné doly, jakožto obživa zdejšího lidu – toho času slabého počtem, ale v budoucnu zajisté početnějšího českého lidu, který čím více bude mohutněti, tím více bude odkázán na bohatství hlubin tohoto krásného, ale jinak chudého krkonošského podhůří. Chtěl jsem vám říci, že jenom Žacléřské doly našeho národního podniku potřebují skoro 1800 silných, mladých a práce v útrokách země se nebojících českých horníků, kteří by rozmnožili naše dosud tak sporé řady, abychom mohli využít kapacity dolů a pomoci ostatním znárodněným čs. dolům překonati hrozící katastrofu ochromení našeho národního hospodářství a mrznutí našeho lidu i vyhaslých krbů v blížící se zimě. Z tohoto počtu 1800 dalších horníků by muselo být alespoň 500 vycvičených kopáčů, které odkud vzítí, poněvadž nouze o kopáče je v celé republice. Zatím máme kopáčů jen 200, skoro výhradně Němců, a těch, místo aby přibývalo, denně ubývá. Chtěl jsem vám na tomto výpočtu vysvětliti, proč se tak bijeme za každého německého havíře, kterého nám chtějí odsunout nebo jemuž tak otravují živo, že až na konec chce být odsunut a dobrovolně odejde. Za toto jsme si vysloužili přezdívku germanofilů. Vždyť jinak i my bychom všem Němcům nejraději viděly paty, vždyť nechceme nic jiného než využít jejich sil a havířských zkušeností. Abychom zde německé havíře udrželi, musíme jim zde pobyt učiniti snesitelným a vymoci jim značná práva a občanské výhody. Je třeba, aby se přestalo na naše německé horníky pohlížeti mimo závod jako na ostatní Němce. Jsou-li horníky po 8 hodin pod zemí, musí být na ně pohlíženo, i po celou dobu další 16 hodin mimo závod jako na horníky, tj. s tou vážností, jakou si hornický stav zasluhuje a v budoucnosti si zajisté ještě více zaslouží. Nejsme germanofily ani zrádci vlasti a kraje. Jen neuvědomělý člověk nás může za takové míti a prohlašovati. Jsme takový jen proto, že to myslíme dobře se zdejším krajem a s našimi krajany, aby nemusili v zimě mrznout. Naopak ti, kteří si vidí sotva na špičku nosu a volají na havíře; „Němci ven!!“, páší velký hřích na svém kraji a na celém národě. A takových je celá půle žacléřského okresu. Je na vás, soudruzi – čeští horníci, aby jste je náležitě poučili. Oni berou příliš doslova výrok jednoho státníka, zneužívaný až do ošřepnosti, že „Němci musí ven, i kdyby mělo celé české pohraničí zarůst kopřivami!“ On je, soudruzi jistý rozdíl, zarostou-li těmi kopřivami políčka, na která se nosí v nůši hnůj, a která mohou,

když zarostou, sloužiti jako pastviny. Nebo zaroste-li továrna, která tím celkem neubude, anebo zpusťne-li šachetní nádvoří. Zde nesmíme dopustit, aby narostly kopřivy! A stane-li se tak, vezmou nenávratně za své mnohamiliónové, v celém pohraničí pak miliardové hodnoty národního jmění a lidské práce, investované do vybudování podzemních prostor, které neudržováním dolů úplně zmizí a udržováním bez těžby by přivedly čs. hornictví do hotového úpadku. A chtěl jsem zabořiti také do svědomí těch, kteří se dosud neprobrali z porevolučních mrákot a myslí si, že když je svoboda, že není třeba poslouchat orgánů závodní správy a závodní rady. Chtěl jsem vás varovat před tím, aby se o nás neřeklo, že na místě jednoho Němce musí stát tři Češi, anebo že kde je Němec, tam je výkon a pořádek a kde je Čech, tam ležárna a svinčik. Takto nějak jsem chtěl k vám, soudruzi, promluvit na nejbližším celozávodním shromáždění.“⁵⁵

⁵⁵ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žacléře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 38.-39.

4. Východočeské uhelné doly 1946 – 2004

4. 1. Vznik VUD

Jak bylo zmíněno výše v úvodu VUD „byly zřízeny vyhláškou ministra průmyslu Laušmana ze dne 7. března 1946 na základě paragrafu 12 dekretu prezidenta republiky č. 10 Sb. 24. října 1945 o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků“⁵⁶. Jak také bylo zmíněno ve třetí kapitole bylo potřeba stabilizovat československé hospodářství.

Vznik VUD se neobešel bez potíží. Problémem nebyl jen nedostatek pracovních sil. Problémem bylo také „jak sjednotit uhelné revíry, které byly sice u sebe blízko, ale fungovaly jako samostatné celky. Vznikem VUD se spojily majetky těchto podniků: majetek podniku Svatoňovické báňské společnosti, a. s. se sídlem v Malých Svatoňovicích, nadále to byl majetek Západočeské báňské akciové společnosti Zbůch u Plzně s doly „Marie a Julie v Lampeticích, důl Kateřina s elektrárnou v Radvanicích, doly Eliška a Jiří v Žacléři a František v Černé vodě“⁵⁷ to vše s veškerým vybavením. Majetky dolu z Hrádku nad Nisou se jménem Kristina, jehož majetková podstata patřila Editě Winkelbauerové a Marii Podstatkové – Lichtensteinové. Dalším problémem se ukázala být snaha o získání a navrácení Kladska k Československu. Konkrétně šlo o Dolnoslezský revír ve Wanderbugu, o který projevila zájem Svatoňovická báňská společnost, a. s. Díky tomu byl dne 22. května 1945 vyzván předseda Okresní státní komise v Trutnově, aby získal údaje o waldenburském revíru. Na tento popud se dne 30. května 1945 byla konána porada, které se zúčastnily zástupci Svatoňovic, nadále se zúčastnil Ing. Neskovský přednosta Revírního báňského úřadu v Kutné hoře, ing. Hildy přednosta Báňského revírního úřadu ve Waldenburgu a za havíře z Žacléře byl zde Fr. Havlíček. Po uskutečnění této porady výše zmíněných „byla podniknuta cesta do Waldenburgu, ale čekalo je zde bohužel nemilé překvapení. Pouhé dva dny před jejich příjezdem byl Dolnoslezský revír ve Wanderburgu obsazen Poláky. Přičemž vojensky tato oblast spadala pod kontrolu sovětské armády. Tímto také skončily veškeré snahy Československa o navrácení Kladska.

⁵⁶ HLUŠIČKOVÁ Růžena, *Poznámky ke zřízení Východočeských uhelných dolů, národní podnik, Trutnov 1945 – 1946*, in: Východočeské listy historické, Trutnov 2005, zvláště s. 74.

⁵⁷ HLUŠIČKOVÁ Růžena, *Poznámky ke zřízení Východočeských uhelných dolů, národní podnik, Trutnov 1945 – 1946*, in: Východočeské listy historické, Trutnov 2005, zvláště s. 74.

Ke vzniku VUD se dne 18. října 1945 vyjádřil ve svém souhrnu zprávy národní hospodář ing. Hartvej takto „*Zachování národně-hospodářských zásad vzhledem také k naléhavé potřebě uhlí v nynější, poválečné době, přikazuje dobývatí úplně alespoň prokázanou uhelnou substancí. Bude tak využito jednak všech důlních děl, která se dosud udržují anebo připravují a důlního zařízení, která jest v celkem dobrém stavu a není ještě úplně amotrizováno. Také elektrická ústředna napomáhá Východočeským elektrárnám v Hradci Králové zásobovati okolí elektrickým proudem..... S prokázanou zásobou uhlí se myslí na čtyři roky..... (míněny jsou svatoňovické doly – pozn. R. H.).*

Vzhledem k tomu, že pracovních sil ubývá a tím dojde k částečnému poklesu roční výroby je.... Jakási ještě naděje, že se pravděpodobně životnost závodu o něco prodlouží (asi na 5 – 6 let)...

Zásoby pravděpodobné anebo geologicky možné daly by se se proto získat jedině novou těžní jámou, která by byla centrálně položená, na niž by byli ovšem náklady mnohamilionové. Tato otázka zdá se býti řešitelná jen tehdy, dojde-li po znárodnění báňského průmyslu ke zcelování důlních polí různých společností. Pak bude třeba sloučiti vyhrazený terén Svatoňovické báňské společnosti se soustředěním terénem Západočeského akciového spolku a vytěžití navrhovanou ústřední jámou uhelnou substancí zároveň z tohoto přilehlého terénu...

Domnívám se, že pregnantnější ekonomické odůvodnění pro zřízení Východočeských uhelných dolů, národní podnik, Trutnov, lze sotva nalézt i formulovat⁵⁸. Takto na vznik VUD reagoval odborník.

Z výše uvedených skutečností lze poznat jakým směrem se začínala ubírat politika Československa.

⁵⁸ HLUŠIČKOVÁ Růžena, *Poznámky ke zřízení Východočeských uhelných dolů, národní podnik, Trutnov 1945 – 1946*, in: *Východočeské listy historické*, Trutnov 2005, zvláště s. 82. – 83.

4. 2. Vývojové schéma a organizační struktura Východočeských uhelných dolů

Zvláštností VUD, po celou dobu jeho existence, bylo neustálé měnění celého názvu a sídla podniku. Bohužel jsem nikde nenašel vysvětlení a zdůvodnění těchto kroků. Jak je řečeno v kapitole 1. Rozbor pramenů a literatury archivní fond VUD je tak rozsáhlý, že si zaslouží mnohem větší probádání, která by vydalo na celou monografii k tomuto tématu. Nicméně důvody těchto rozhodnutí byl nejpravděpodobněji politicko-ekonomické. Pro lepší představu zde uvádím chronologicky, tak jak se název a sídlo podniku chronologicky měnilo „1. 1. 1946 – 31. 12. 1951 *Východočeské uhelné doly*, n. p. Trutnov, 1. 1. 1952 – 31. 12. 1955 *Východočeské uhelné doly*, revírní ředitelství, n. p. Trutnov, 1. 1. 1956 – 30. 9. 1956 *Východočeské uhelné doly*, trust Trutnov, 1. 10. 1956 – 30. 4. 1963 *Východočeské uhelné doly*, n. p. Rtně v Podkrkonoší, 1. 5. 1963 – 31. 12. 1976 *Východočeské uhelné doly*, n. p. Malé Svatoňovice, 1. 1. 1977 – 30. 6. 1988 *Východočeské uhelné doly*, k. p. Malé Svatoňovice, 1. 7. 1988 – 30. 6. 1990 *KDK Východočeské uhelné doly*, s. p. Malé Svatoňovice, 1. 7. 1990 – 30. 4. 1992 *Východočeské uhelné doly*, s. p. Malé Svatoňovice, 1. 5. 1992 – 31. 12. 2004 *Východočeské uhelné doly*, s. p. Trutnov“⁵⁹. Struktura vedení byla taková, že bylo centrální ředitelství, kterému podléhaly všechny úseky podniku. Toto centrální ředitelství mělo svého ředitele, kterému podléhali ředitelé ostatních úseků podniku. Změna ředitele například probíhala takto. Dne 27. dubna 1948 dosavadní ředitel VUD národní podnik Trutnov Ing. Alois Koula podal žádost o zproštění funkce ředitele. To mu dne 28. dubna 1948 generální ředitel Československých dolů národní podnik vyhověl a Ing. Alois Koula byl zproštěn své funkce a na jeho místo ředitele VUD byl zároveň jmenován ředitelem Československých dolů národní podnik Dr. Ing. Antonína Pelnáře dosavadní báňský ředitel v Ostravě a téhož roku byl v Žacléři jmenován ředitelem Ing. Augustin Veselek.

⁵⁹ Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, inventární číslo 29, kartón číslo 42, Rtně v Podkrkonoší 1994.

4. 3. Technologické a hospodářské změny jednotlivých revírů VUD

Žacléřský revír

V Žacléři bylo potřeba s přílivem nových zaměstnanců po založení VUD vybudovat nové bydlení. Z těchto důvodů od roku 1945 do roku 1953 byli vystavěny „*domy u náměstí – čp. 67, 77 a 79, čtyři domy za národním domem čp. 27, 29, 31 a 53, také byli postaven dům čp. 51 s 36 bytovými jednotkami. V bobru bylo vybudováno 21 rodinných domků*“⁶⁰. To činilo celkově 116 bytů a 21 rodinných domků. Později ještě vznikla dvě sídliště B. Němcové a sídliště Na Pilíři. V Žacléři díky dolů a firmě TEXLEN vznikala veškerá občanská vybavenost. Nicméně s ukončením těžby v roce 1992 začali lidé a s tím i veškeré občanské vybavení odcházet. O občanském vybavení vypráví můj děda v deváté kapitole Východočeské uhelné doly očima pamětníků.

Žacléřské doly byly v roce 1950 sjednoceny pod jednotný název a byly pojmenovány, se svolením vdovy po komunistickém funkcionáři, který zahynul při Slovenském národním povstání Janu Švermovi. O tohoto roku se pro Žacléřské doly začal používat název Důl Jan Šverma.

V roce 1957 se ukázalo, že stav dolu Jan Šverma je nevyhovující a těžba začala být ohrožena. Důvodem byla nedostatečná hloubka dolů Julie a Marie. V této době důl zaměstnával 1024 dělníků. Řešením se ukázal návrh Báňského projekčního ústavu v Praze, který byl roku 1958 schválen a tak bylo rozhodnuto o vyhloubení nové šachty. Již v roce 1964 byla hloubka dolu 626 m. V roce 1963 byla v jámě Jan zjištěna přítomnost metanu a tím byla jáma zařazena mezi plynující. Plynování dolů bylo a je velkým nebezpečím u nás i ve světě. 50. a 60. léta se na dole nesla v duchu reforem a velkých rekonstrukcí. V roce 1964 bylo například mimo pokračujících prací v jámě Jan „*spuštěno těžkopalinové prádlo uhlí systému „Stamikarbon“ a jeho třídírna*“⁶¹. V letech 1964 – 1968 byla připravena ekonomická reforma, která měla za cíl utlumit nerentabilní důlní provozy a těžba na dole Jan Šverma měla být ukončena k roku 1975. Tato nastalá situace způsobila odchod některých horníků za prací na Ostravsko. Tato ekonomická reforma nebyla uskutečněna díky intervenci států Varšavské smlouvy v roce 1968. V roce 1969 byla ukončena těžba na jámě Marie a tím začala její likvidace zasypáním kamením.

Po změně poměrů v roce 1989 a s tím spojená změna ekonomické situace. Byla připravována liberalizace cen uhlí. To se pro důl Jan Šverma ukázalo být nerentabilní a

⁶⁰ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 29.

⁶¹ MAUER Jirí, *Žacléřské doly 1570 – 1992*, Žacléř, 2017, s. 38.

těžba uhlí začala být nevýhodná. Náklady na těžbu začali být větší než zisky z prodeje uhlí. To vedlo v roce 1992 k zastavení těžby. „*Hlubinná těžba na dole Jan Šverma byla ukončena 31. 12. 1992 na základě usnesení vlády České Republiky z důvodu nerentability těžby. V podzemí dolu zůstalo zhruba 75 milionů tun černého uhlí*“⁶². Následkem toho spousta lidí přišla o práci a lidé museli si najít jinou a také nastala otázka co s dolem bude dále a tak vznikla dohoda mezi ředitelem dolu Josefem Drncem a firmou GEMEC s. r. o. a ta dostala v privatizaci dolu do svého vlastnictví. Tím započala likvidace dolu, takzvaná sanace. Tento postup přinesl práci alespoň některým horníkům ,co na dole zůstali. Firma GEMEC s. r. o. otevřela roku 1995 povrchový lom díky kterému bylo ještě dotěženo 330000 tun uhlí. Ještě v roce 1999 mohli návštěvníci sfárat IV. Patro dolu, ale s likvidací dolu byl přístup do dolu zcela zamezen. Areál a jeho vybavení mělo štěstí v tom, že roku 1996 byl prohlášen za kulturní památku. Jak to dnes vypadá na dole Jan Šverma řeším níže v kapitole v osmé kapitole Presentace dolů a těžby uhlí v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku.

Svatoňovický revír

Ani Svatoňovicím se nevyhla krize hornictví v 60. letech 20. století, která měla celostátní rozměr. Dokonce hrozilo, že bude těžba definitivně zastavena. Z tohoto plánu v 70. letech bylo opuštěno a byly naplánovány nové projekty. Co byl stejně jako pro všechny ostatní revíry osudným byl rok 1989 a s tím spojený přechod na tržní ekonomiku, kdy se těžba stala nevýhodnou. Následkem toho byly od roku 1990 do roku 1992 všechny doly ve Svatoňovicích uzavřeny. V letech 1994 – 1995 probíhala privatizace dolů. Areál dolu Ida dostaly různé filmy a areál dolu Odolov dostala Věžeňská služba ČR. V areálu dolu Zdeňek Nejedlý je od roku 1995 v provozu čistička spodních vod.

Radvanický revír

V letech 1980 – 1986 byla vybudována nová klecová těžní jáma dolu Kateřina II. Tento počín bohužel nedokázal zabránit uzavření dolů. Radvanický revír byl jediný, kterému vzrostla po roce 1989 a to v roce 1992 na 378000 tun uhlí. I přes tento výkon nebyly Radvanické doly schopny cenově konkurovat stejně jak tomu bylo v případě Žaláře i Malých Svatoňovic.

⁶² <https://www.djs-ops.cz/cinnosti/hornicky-skanzen-zacler/historie/>

Přes potíže s nedostatkem pracovníků, zprvu zastaralé nedostačující techniky a v různých obdobích existence VUD problémy spjaté s těžbou. Bylo VUD schopno fungovat a existovat i přes ukončení těžby na začátku 90. let 20. století do roku 2004.

5. Dopady zastavení těžby uhlí na život v regionu

Zastavení těžby mělo dva hlavní důsledky. Prvním z nich byl socioekonomický důsledek. Druhým důsledkem byla likvidace a rekultivace v těžbařských revírech VUD.

Vláda roku 1990 schválila program pro útlum těžby černého uhlí v regionu na léta 1990 – 1992. Důvody zastavení těžby je uvedeno v předcházející kapitole. Jak bylo řečeno jedním z důsledků byl socioekonomický důsledek pro region a ten byl nemalý. VUD zaměstnávalo velké množství dělníků, skončením a uzavřením dolů přišli o práci. Ztráta práce mnoha lidí způsobila velký nárůst nezaměstnanosti. Nejlépe je to patrné „z dat ze statistických ročenek ČSFR a ČR z let 1991 až 1995. K 31. 12. 1990 bylo ve Východočeském kraji celkem 3 974 neumístěných uchazečů o zaměstnání (z toho 2 139 dělníků). O dva roky později jich bylo zhruba o 10 000 více a nezaměstnaných dělníků byl dvojnásobek stavu z roku 1990 (8 539 uchazečů). V roce 1993 stoupl počet nezaměstnaných dělníků na 11 608 z celkového počtu 18 422 uchazečů o zaměstnání. O rok později se stav stabilizoval na 15 315 nezaměstnaných osob (z toho dělníků 9 617)“⁶³. Za celkový počet nezaměstnaných nemůže pouze zastavení těžby. Na celkovém počtu nezaměstnaných se projeví obtíže spojené s přechodem na tržní porevoluční ekonomiku, které zasáhla textilní, cukrovarenskou a papírenskou výrobu v regionu.

Jak bylo zmíněno, druhým důsledkem byla potřeba likvidace a rekultivace majetku po VUD. Jako každá průmyslová činnost zanechává v krajině více či méně své stopy, tak hornictví není bezpochyby výjimkou. Hlubinná těžba černého uhlí sice nezanechá tolik stop na povrchu, jako těžba hnědého uhlí, která probíhá na povrchu. Vniklé jámy, ale nemohly z hlediska bezpečnosti zůstat otevřeny. Některé jámy, jako příklad ty na dole Jan Šverma, kde je v podzemí metan a voda. V Malých Svatoňovicích je voda. Problém na dole Jan Šverma byl vyřešen následovně. Roku 1992 se ředitel dolu Josef Drnec dohodl s firmou GEMEC s. r. o. na řešení. Firma GEMEC s. r. o. dostala v roce 1993 důl k pronájmu a začala doly následně plnit materiálem, který zabraňuje poklesu povrchu a prosakování vody. Ukládáním tohoto materiálu se využíval odpad jiných producentů. Tento odpad musel schválit okresní referát životního prostředí a hygienik, aby nedocházelo ke kontaminaci spodních vod. Vyplněním tímto materiálem také došlo ke zpevnění podloží. Díky tomu nevznikly propady a s tím spojené škody. Ve všech ohledech

⁶³ MAJEROVÁ, Michaela, *Historie a vývoj hornictví na území Jestřebích hor.*, bakalářská práce, Přírodovědecká fakulta Katedra geografie Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2014, s. 33.

ekonomických, technologických a rekultivačních se ukázala být likvidace hořícího odvalu na dole Kateřina v Radvanicích. „Práce probíhaly v letech 1995 – 2006, jednalo se o uhašení hořícího odvalu postupným rozebíráním a ukládáním do systému těsných kazet, protierozní zajištění a biologickou rekultivaci s následnou údržbou“.⁶⁴ V neposlední řadě začaly budovy VUD po skončení těžby a následné opuštění těchto budov chátrat. Některé z nich jsou využívány, jako je tomu například na dole Zdeněk Nejedlý v Malých Svatoňovicích, kde funguje firma IDA PRO – betonárka, nebo firma PROPLAST K, která se zabývá výrobou plastových oken. Ale většina budov je opuštěné a chátrá.

Určitou záchranou pro zachování dolů je jejich prezentace ve formě muzeí a skanzenů. Toto téma je v práci řešeno níže v šesté kapitole Prezentace dolů a těžby uhlí v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku.

⁶⁴ Palivový kombinát Ústí s. p., Trutnov – Východočeské uhelné doly, dostupné online: (<https://www.pku.cz/cs/trutnov-vychodoceske-uhelne-doly-57/>).

6. Prezentace dolů a těžby uhlí v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku

VUD a s ním i těžba na Trutnovsku skončila ale lidé nezapomínají a snad dlouho také nezapomenou. Nezapomenou díky místním muzeím a skanzenům, které se historií těžby na Trutnovsku zabývají. Některá muzea mají stálé expozice k hornictví a u některých to byly krátkodobé výstavy, ale i ty stojí za zmínku, protože ukazují, jak se dá hornictví prezentovat. Bude zde zmiňována výstava Muzea Podkrkonoší v Trutnově, která proběhla v roce 2013 a měla název Já jsem horník, kdo je víc. Městské muzeum Žacléř má svou stálou expozici, jejíž součástí je i historie hornictví. Město Rtyně v Podkrkonoší má stálou expozici s názvem 400 let dolování uhlí, k níž patří naučná stezka po hornických památkách. Nelze opomenout terénní expozici důlních strojů v Malých Svatoňovicích a v neposlední řadě hornické skanzen v Jívce u Trutnova Měděný důl Bohumír a skanzen dolu Jan Šverma v Žacléři.

Ještě před samotným popisem muzeí a skanzenů na Trutnovsku je vhodné nastínit vývoj prezentace hornictví v českých zemích a na Slovensku.

Prezentace od roku 1751 do roku 1945

Hornictví v českých zemích a na Slovensku začalo být prezentováno už roku 1751. Tehdy se vysocí hodnostáři zlatostříbrné „*Štölne Glanzenberg v Banské Štiavnici*“⁶⁵ rozhodli chodit na sklenku do podzemí. Dalším z průkopníků prezentace bylo roku 1852 „muzeum horného závodu v Příbrami“⁶⁶, kde se těžilo stříbro a olovo. V muzeu byly prezentovány minerály, vzorky rud a jiné exponáty. Přibližně okolo roku 1880 přišly příbramské doly s nabídkou zakoupení vstupenky. S touto vstupenkou, určenou pro odborníky, mohli návštěvníci sfárat do dolu, ale byla.

Roku 1910 byla v Krušných horách pro turisty na Měděnci zpřístupněna štola Panny Marie Ponocné s její velmi známou modrou, takzvanou Malachitovou jeskyní.

Jedním ze zásadních kroků v naší historii pro prezentaci hornictví „*bylo založení Technického musea pro Království české v roce 1910*“⁶⁷. Muzeum vzniklo především

⁶⁵ Město ve středním Slovensku, které je známo pro svou historii těžby zlata a stříbra.

⁶⁶ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 148

⁶⁷ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 148

díky snaze a iniciativě podnikatelů a pracovníků z cukrovarnictví a z hornicko-hutnických oborů. Delegáti do správní rady muzea byli voleni na schůzích jednotlivých odborných skupin, takto muzeum fungovalo na takzvaném spolkovém principu. Na provoz muzea přispíval muzejní spolek z příspěvků svých členů. Největšími mecenáši byly průmyslové podniky. Montánní (hornická) skupina měla přes 100 členů. Hornická skupina musela mít svého předsedu a prvním předsedou byl horní ředitel Pražské železárenské společnosti Emanuel Sedlák, ten svou funkci vykoval od roku 1853 do roku 1917. Členy hornické skupiny byly i takové osobnosti, jako byli například doktor montánních věd Josef Hrabák, bývalý profesor a rektor c. k. Horní akademie v Příbrami. Dalšími osobnostmi byl profesor Cyril Purkyně a docent František Slavík. Členy byli také odborníci přímo z oboru, a to těžaři a průmyslníci Julius Petschek, Eduard Jakob Weinmann aj. Dalším významným rokem pro prezentaci hornictví byl rok 1912, a to proto, že na Hradčanech ve Schwarzenberském paláci byla „otevřena první expozice hornictví v moderním stylu reálně ztvárněných diorámat, kde se prezentovala soudobá, zcela aktuální technika v těsné blízkosti Pražského hradu“⁶⁸. V roce 1913 byla expozice rozšířena o část, která byla tehdy u nás ojedinělá. Byla věnována strojnímu vrtání, které bylo předváděno systémem Ingersoll-Rand a sloupovou vrtačkou AEG (systém Siemens-Schuckert).

V období první republiky, byl pro veřejnost zpřístupněn důl Svornost v Jáchymově, s možností sfárání.

Prezentace od roku 1945 do roku 1990

Přípravy a budování nové budovy Národního technického muzea v Praze na Letné (NTM) probíhalo v letech 1935-1942. Zde byly po válce v letech 1950-1953 umístěny nové hornické expozice. Do těchto expozic velmi investovalo ministerstvo paliv a energetiky a ministerstvo hutního průmyslu. Díky tomu mohly expozice být vybaveny funkční technikou a také reálně simulovat prostředí dolů. To vše probíhalo také v rámci takzvané Lánské akce. „Ve své době se jednalo o naprosto mimořádnou a „nejinteraktivnější“ muzejní instalaci všech dob na území Československa. Dodnes se většina muzeí a skanzenů s tímto počinem může s těží srovnávat“⁶⁹. V roce 1950 bylo

⁶⁸ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 149.

⁶⁹ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 149.

Národní technické muzeum (NTM) znárodněno a začalo patřit do rezortu ministerstva kultury. O úspěchu těchto expozic svědčí tehdejší ohromná návštěvnost, která činila 50 000 návštěvníků za rok. Jak šel čas, tak expozice začala stárnout, a to vedlo v 70.-80. letech k útlumu její návštěvnosti z provozních a bezpečnostních důvodů. Nicméně nápor návštěvníků byl stále velký. Z uvedených důvodů, kvůli bezpečnosti, byly rozpojeny stykače a kolejničky zabetonovány. Také ještě v 50. letech bylo připravováno Hornické muzeum v Příbrami. Expozice Středověký důl v Kutné Hoře byla zprovozněna roku 1968. Když začal v druhé polovině 80. let útlum dolů na Ostravsku a Kladensku, začalo být promyšlen vznik „*Hornického muzea OKD na Landeku a Muzea Kladenských dolů na dole Myeaur*“⁷⁰.

Prezentace od roku 1990 do roku 2016

Po roce 1990 nestal u nás útlum hornictví. Důsledkem toho zůstal v lidech sentiment a nechtěli se svého řemesla jen tak vzdát. Z tohoto důvodu do roku 2016 vzniklo více jak 30 důlních děl přístupných veřejnosti. Vznikl jakýsi rozmach zájmu o hornictví. O doly se zajímají archeologové, památkáři, ale i environmentalisté. Ale jako každá dobrá věc, má i toto svou stinnou stránku. Touto stinnou stránkou je zvýšení turistického ruchu. Zvýšení turistického ruchu není samo o sobě špatné, ale v tomto případě byly projekty často dotovány a staly se druhem podnikání, a to vede k tomu, že „*se zpřístupňují i nestabilní důlní díla hrozící zavalením (štola Johan na Zlatém kopci, obec Boží Dar) či se žádá o dotace na zpřístupnění, kde je zcela nejasná stabilita podzemí (Nevřeň u Plzně)*“⁷¹. Takto v roce 2016 kritizoval Ing. Martin Příbýl situaci po roce 1990. Také se podle Příbýla tímto zbytečně plýtvá financemi, které by mohly být použity na mnohem kvalitnější projekty.

Způsoby současné prezentace

V roce 2012 byla v Hornickém muzeu OKD na Landeku v Ostravě muzejní vitrinová expozice. V této expozici byly vystaveny doklady o dlouholetých ředitelích a spoluzakladatelích Hornického muzea OKD Stanislavu Opaskovi a Miroslavu Fojtíkovi. Expozice byla roku 2012 zničena *kdy* a Miskova vila, kde se nacházela, byla vyprázdněna. Tím nenávratně zmizela řada nedocenitelných exponátů. K těmto

⁷⁰ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 149.

⁷¹ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 150.

exponátům patřil exponáty umístěné v plenéru a byl zde umístěn v ČR poslední kombajn strmých slojí TEMP 1, také zmizela vrtná věž a vývojová řada mechanizovaných sekcí Ostroj. Tyto exponáty byly zlikvidovány rozšrotováním a přetavením „ve Vítkovických hutích na korunu všech montánních nesmyslů – na futuristickou rozhlednu „Usain Bolt Tower“ naraženou na Vysokou pec č. 1 v areálu dřívějších hutí v Dolní oblasti Vítkovice“⁷². Podle Ing. Příbyla na tento projekt bylo použito 1,1 miliardy korun, které byly z eurodotací. Také kritizuje to, že tento projekt nevypovídá nic o významu hutnictví a hornictví pro Moravskoslezský kraj a ostravsko-karvinský revír. A ke všemu se tu návštěvník podle Ing. Příbyla o těchto oborech přamálo dozví. Ing. Příbyl ve svém článku uvedl příklad, kdy se investice za 13,6 miliónů Kč vyplatila. Tímto projektem byla moderní finská výstava Going Underground, která byla zakoupena do zábavního science centra Techmania v Plzni. U této výstavy, probíhající od roku 2020, byl použit český název Vzhůru dolů. Zdařilá výstava prezentuje obor hornictví a těžby surovin. Prostor pro tuto výstavu *nebo pro celou Techmanii?*, ale vznikl po sešrotování a prodeji exponátů bývalého podnikového muzea n. p. Škoda, Plzeň.

Závěrem k popisu vývoje prezentace hornictví v českých zemích a na Slovensku chci použít slova Ing. Martina Příbyla: „*Doufejme, že naše hornictví se ještě někdy vzpamatuje a dojde i na „Národní montánní muzeum“ po vzoru Německého Deutsches Bergbau-Museum v Bochumi, s tematikou hornictví, hutnictví, úpravnictví, geologie, energetiky, důlního strojírenství, báňských extrakčních věd, historie hornictví, montánní archeologie atp*“⁷³. S myšlenkou Národního montánního muzea nelze jinak, než souhlasit. Hornictví ve všech jeho podobách k naší zemi patří a stojí zato si o něm uchovat povědomí.

Následující text patří prezentaci hornictví na Trutnovsku.

Muzeum Podkrkonoší v Trutnově: Já jsem horník, kdo je víc

Výstava proběhla od 21. 2. 2013 do 21. 4. 2013 a krásně ukazovala, jak lze i na relativně malém prostoru vytvořit krásnou výstavu k historii těžby uhlí na Trutnovsku.

⁷² PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 150.

⁷³ PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha 2016, s. 150.

Vernisáže, která proběhla 14. 2. 2013, se zúčastnil mimo jiné ředitel Státního okresního archivu Mgr. Roman Reil, který mimo píše také knihy k tématu hornictví na Trutnovsku. Další významnou osobností, která se účastnila vernisáže a velmi pomohla s výstavou, byl v předchozích kapitolách zmiňovaný Václav Jirásek „bývalý pracovník VUD, báňský záchranář, neúnavný montánní badatel a publicista, nositel Kulturní ceny města Trutnova, jenž se zabývá dějinami hornictví v regionu již několik desetiletí a vykonal na tomto úseku mnoho záslužné práce. Pro většinu z nás není žádnou novinkou, že právě Václavu Jiráskovi vděčí havířské muzejnictví v regionu za mnohé. Podařilo se mu totiž shromáždit již v 70. a 80. letech obrovské množství unikátních exponátů. Po desetiletí vyzpovídával pamětníky, zkoumal, zakresloval a dokumentoval stará důlní díla v terénu. Snažil se také průkopnický v 80. letech o založení hornického muzea v regionu a je velká škoda, že z toho tehdy sešlo. Nicméně posbírané, ošetřené a odborně zpracované exponáty byly jeho zásluhou zachráněny pro budoucí generace a jsou z větší části deponovány v Národním technickém muzeu v Praze. V posledních letech obdaroval mnoha cennými exponáty též Muzeum Podkrkonoší“⁷⁴. Kurátorem výstavy byl doktor Ondřej Vašata.

Obzvláště vzácným exponátem na výstavě byla trutnovská kronika Simona Hüttela z 16. století. V této kronice je jeden z nejstarších záznamů těžby uhlí na Trutnovsku, a to z roku 1590 u Markoušovic. Byly zde k vidění exponáty z trutnovského muzea, ale i cenné zápůjčky z Městského muzea v Žacléři, Městského muzea ve Rtyni v Podkrkonoší, Státního okresního archivu v Trutnově, ale také od firem Gemec union, a. s. a Palivový kombinát Ústí – středisko Východočeských uhelných dolů Trutnov.

Výstava prezentovala hornickou minulost regionu. Pracovníci muzea výstavu vytvořili z toho, co měli, a z toho, co jim kdo zapůjčil. Jak bylo výše zmíněno, výstava vzhledem k omezeným prostorám nemohla být rozsáhlá tak, jak by si historie hornictví na Trutnovsku zasloužila. Přes tento nedostatek měla výstava návštěvníkovi co nabídnout. Byly zde různé exponáty. Například pracovní oděvy a vybavení z různých období.

⁷⁴ <http://www.muzeumtrutnov.cz/hlavni-stranka/288-ja-jsem-hornik-kdo-je-vic>

Portál štoly Kateřina v Malých Svatoňovicích

Štola Kateřina je pojmenována po náhodské kněžně Kateřině Vilemíně Zaháňské. Byla založena koncem 30. let 19. století. Dle původního plánu měla mít délku jednoho kilometru a měla sloužit k odvodnění Předních Hor a tím usnadnit těžbu uhlí. Jenže díky špatné kvalitě uhlí dosáhla délky pouze 250m a koncem 50. let 19. století byla uzavřena.

10. 8. 2011 byl dokončen na štole vodovod, který zásobuje vodotrysky na náměstí a u školy v Malých Svatoňovicích. Podkladem pro rekonstrukci byla studie Václava Jiráka a projekt firmy GSP Ostrava. Investice na projekt rekonstrukce poskytl Palivový kombinát Ústí nad Labem, s. p., středisko VUD Trutnov.

Tato štola je jednou z připomínek těžby uhlí v trutnovském regionu, a to konkrétně v Malých Svatoňovicích. V podlaze štoly je po rekonstrukci uloženo vodárenské zařízení. Bohužel, za zrekonstruovanou částí je štola ve 40 metrech své délky zasypaná. Vozík, který byl v 50. letech 20. století používán k údržbě vodovodu, mohou návštěvníci vidět za mříží ve štole. Není tu opomenuta patronka horníků svatá Barbora, která návštěvníky uvítá při vchodu do štoly. Podoba svaté Barbory je převzata z oltáře místního kostela, který byl založen roku 1888.

Portál štoly Kateřina v Malých Svatoňovicích je skromnou, leč krásnou připomínkou historie těžby uhlí v Malých Svatoňovicích.

Expozice důlních strojů v Malých Svatoňovicích

Lze zde vidět sedmnáct exponátů a z toho tři vozíky. Například vůz na dopravu mužstva. Výhodou i nevýhodou této expozice je její umístění pod širým nebem. To může při příznivém počasí přilákat turisty, ale exponáty tu jsou umístěny celoročně. Díky neustálému vystavování změnám počasí exponáty podléhají korozi. O to, aby exponáty nepodlehli zkáze, se stará zakladatel a správce expozice Miroslav Novotný a jeho kolegové.

400 let a naučná stezka ve Rtyni v Podkrkonoší

Tato expozice je v severovýchodních Čechách největší a ojedinělá. Expozice vznikla roku 1992 a mapuje těžbu uhlí v Jestřebích horách od roku 1590 do roku 1990. Na expozici lze vidět hornické uniformy, minerály, pracovní nástroje, modely pracovních zařízení a unikátní hornické prapory z let 1828 a 1842.

Na tuto expozici navazuje 12 kilometrů dlouhá naučná stezka, na které se turista dozví vše o historii těžby v Jestřebích horách.

Hornický skanzen v Jívce u Trutnova Měděný Důl Bohumír

Historie těžby zde začala oproti jiným regionům v podkrkonoší až roku 1853 a trvala do roku 1965. V roce 2013 ve spolupráci s dolem Jan Šverma v Žacléři začali rekonstrukce na dole Bohumír a hornický skanzen byl otevřen roku 2015.

Uvnitř dolu se návštěvník dostane do rudné žíly následně projde strojovnou v dole je také vidět geologická struktura dolu. Jsou zde k vidění, také figuríny horníků a jejich náradí. Důl vypadá tak jak byl v 60. letech minulého století opuštěn. Celková délka trasy je 400m. Na konci turistické sezóny se na dole otevírá peklo. Peklo se zde otevírá pro dědi, pro které je v autentickém prostředí dolu vytvořena reálná iluze pekla.

Tento skanzen ukazuje jak lze zachovat důlní díla pro budoucí generace. Skanzen má snahu se dostat do seznamu Světového dědictví UNESCO.

Hornický skanzen Důl Jan Šverma v Žacléři

Obecně prospěšnou společností Důl Jan Šverma byl dne 29. 6. 2012 otevřen Hornický skanzen Důl Jan Šverma. Návštěvníci zde mohou vidět šatny horníků takzvanou řetízkárnu. Od řetízkárny se návštěvník dostane do šachetní budovy Jan, kde je vidět systém vozíků, tak jak na dole fungovaly. Velkou škodou je zde to, že do samotného dolu se již nelze dostat (díky jeho sanaci). Ale je zde zachována možnost vystoupat na důlní věž, která je 52 metrů vysoká. Z věže se, při dobrém počasí, naskytne výhled na celý areál dolu a krásný výhled na panorama Krkonoš a Vraní hory. Předposlední zastávkou prohlídky je návštěva 100 metrů dlouhé štoly Jitřenka, kde je vidět důlní vybavení a uhelná sloj. Na závěr prohlídky návštěvník zavítá do strojové jámy dolu Jan. Zde je k vidění původní těžební stroj a expozice důlního vybavení. Jako unikát jsou zde také vidět paleontologické nálezy, které se na dole našly.

Stejně jako důl Bohumír i skanzen dolu Jan Šverma ukazuje, jak lze důlní díla zachovat pro budoucí generace a tak jim připomínat dlouholetou tradici těžby uhlí v Žacléři.

Důl Jan Šverma ve fotografiích Wenera Schmidta

Ve dnech 5. 6. – 25. 9. 2020 proběhla ve vestibulu Městského muzea Žacléř a pošty v Galerii pošta zdarma přístupná výstava Důl Jan Šverma ve fotografiích Wenera Schmidta. Na této výstavě mohl návštěvník vidět fotografie, které Werner Schmidt nafotil v letech 1959 – 1960. Na těchto fotografiích je zachycena práce na povrchu tak v podzemí dolu Jan Šverma. Byly zde také k vidění fotografie hornických kolektivů a hornických

kapel. Tato výstava ukázala, že lze i skromným způsobem, jen za pomoci několika fotografií ,ukázat alespoň malou část historie těžby černého uhlí v Žacléři.

Hornické tradice v česko-polském pohraničí

Nepříjemná současná epidemiologická krize zastihla i muzea. Důsledkem krize je, že Městské muzeum v Žacléři nemohlo uspořádat své plány s polskými kolegy z města Nowa Ruda ,s kterými mají společnou historii a současné partnerské vztahy. „*Sešlo ze společných setkání a ani plánovaná tématická výstava nemůže být uspořádána klasickou formou. Proto zpracované materiály prezentujeme alespoň prostřednictvím elektronických médií*“⁷⁵. Alespoň touto formou se v nastalé situaci muzeum snaží prezentovat svou práci. Na stránce této výstavy najdete několik fotografií, materiálů, které měli být na výstavě. Tyto materiály se týkají především historie Nowé Rudy a ne Žacléře, ale to ničemu nevadí. Právě naopak to ukazuje, že oba regiony respektují minulou i současnou hornickou historii regionu. Materiály jsou dvoujazyčné. Najdete v nich informace o uniformách horníků a také se dozvíte, že první zmínky o dolování jsou v Nowé Rudě podstatně starší nežli v Žacléři. Jak výše uvádím, v Žacléři jsou první zmínky o těžbě z roku 1570 a z Nowé Rudy jsou již z roku 1334.

Jak bylo řečeno ,muzeum se snaží alespoň touto cestou prezentovat svou práci. Možná do budoucna bude takovýchto výstav přibývat a tím se bude zvyšovat i jejich kvalita.

Stálá expozice Městského Muzea v Žacléři

Jako většina muzeí má i to Žacléřské svou stálou expozici. Na této expozici je k vidění historie regionu, její osobnosti a osudy lidí za druhé světové války a především se v této expozici věnují historii těžby uhlí. V této části expozice jsou k vidění dobové fotografie, kahany z různých období těžby, pracovní náradí a je zde k vidění těžební vůz z roku 1942. Hornictví by si jistě zasloužilo mít svou větší stálou expozici, ale muzeum je omezeno svými prostory, ale naštěstí k tomuto tématu pořádá různé samostatné výstavy jak je výše uvedeno.

⁷⁵ <http://www.muzeum-zacler.cz/uvod/hornicke-tradice-v-cesko-polskem-pohranici>

7. Východočeské uhelné doly očima pamětníků

Zde jsem použil vyprávění z bakalářské práce od Adama Černého, kterého zmiňuji výše a vyprávění mého dědy.

Vyprávění Edwina Markse

„Koncem války jsme přestali chodit do školy, protože byla uzavřená. Byli v ní ubytováni lidé prchající před postupující frontou. Po obsazení Žaclěře rudou armádou přicházeli Češi, kteří chtěli v tom zmatku, který tehdy panoval, získat snadno všechno pro sebe. Konkrétně v Lamperticích se však žádné hromadné násilí nedělo. Z doslechu jsme se dozvěděli, že přímo v Žaclěři to tak klidné nebylo, ale konkrétní případy nevím. Přeci jenom, byly by to z poloviny babské povídačky. Pamatuji si ale, jak na žaclěřské nádraží přijel obrněný vlak, který používaly rudé gardy. Každopádně nikdo z přicházejících Čechů nechtěl pracovat na dolech. Chtěli jenom obsadit hezčí domy po Němcích a často zase šli dál. Doly ale musely dál běžet a bylo potřeba hodně pracovníků. Já jsem nemohl pokračovat ve studiu ve škole a hned třetího srpna 1945 jsem začal ve svých čtrnácti letech pracovat na šachtě v zámečnické dílně. Museli jsme tehdy pracovat velmi často. Mými prvními mistry byli páni Seidel a Kreim, oba to byli Němci. Po nich tam už byli Češi, pan Emil Skála a pan Rábek. Já jsem byl veden jako pomocný dělník, ale plat jsem měl, jako bych byl učeň. Byl jsem často přemísťován po různých pracovištích na dolech. Byli jsme dáni vždy tam, kde nás bylo potřeba. Dělal jsem například ve strojovnách, na dráze nebo v prádle. V Lamperticích se po konci války situace hodně změnila. Hodně Němců odsud bylo vystěhováno, ale hornické rodiny zůstávaly dál. Zůstávaly tu i rodiny lidí, kteří pracovali v porcelánce v Žaclěři. Co se týče platu, bylo to špatné. Dostávali jsme jenom 80% toho, co Češi a často jsme museli pracovat i o nedělích. Za práci v neděli jsme však dostávali přídavky na jídle, tedy lístcích na jídlo. Když jsem začal na dolech pracovat, neměli jsme žádné výhody, ty jsme

jako zaměstnanci v hornictví začali mít až později. Po skončení války jsme v Žaclěři i na dolech mluvili normálně německy. Bylo to ale většinou v domech, na ulici měli lidi strach mluvit německy. Zákaz užívání němčiny se tady ale moc nedodržoval. Přeci

41

jenom zde byla pořád německá většina. Mezi horníky bylo hodně antifašistů. Před válkou byly v Žaclěři tři hornické spolky. Jeden český, druhý komunistický a třetí měli „náckové“. Co se týče odsunu, přijde mi, že většina Němců zůstala, protože skoro z každé rodiny někdo pracoval na dolech. Odsunutí byli hlavně němečtí funkcionáři. Pro Žaclěř bylo odsunové centrum v Mladých Bukách. Všichni jsme museli nosit pásky. Kdo nebyl antifašista, nosil bílou pásku. Antifašisti nosili červené. Komunisti a sociální demokrati měli trochu jiné pásky. Situace se však časem přeci jenom stabilizovala a zlepšila. Byly vyhlašovány soutěže o nejlepší pracovníky, kde němečtí horníci byli na prvních místech a byli také jako dobří pracovníci vážení a cenění. Já jsem si například za moje výsledky v práci mohl koupit motorku. Dostávali jsme jako horníci nejvyšší potravinové přiděly kategorie T4. Většina Němců pracovala na dolech mnohem déle než Češi, a tak většina předáků byli němečtí staří horníci. Tady tito předáci pracovali na dolech tak dlouho, dokud to jen šlo. Já jsem oficiálně získal výuční list až po vojně, v roce 1952, ale už mnohem dřív se ke mně na šachtě chovali jako k vyučenému. Co se týče SNB, neměl jsem žádnou osobní zkušenost, ale proslýchalo se, že mají svoje lidi i mezi německými horníky. Ted' už to je ve městě ale úplně jinak, zůstalo nás tu jen pár, většina Němců odsud utekla v roce 1968. No a já jsem na dolech skončil 3. 7. 1991. Dělal jsem na jámě přesně 46 let“⁷⁶.

⁷⁶ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žaclěře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 40.-41.

Vyprávění pana Hanuše

„Naše rodina se do Žacléře přistěhovala v roce 1948 z Vamberka. Můj otec dělal na povrchu dolu zámečnicka a stal se mistrem zámečnické dílny. Když jsme přišli do Žacléře, dalo by se říct, že jsme vlezli do teplých peřin, které byly ještě teplé od Němců. Na zámečnické dílně byli skoro všichni Němci. Z odsunu byli vyňati hlavně ti nejschopnější a nejzkušenější němečtí horníci a mistři, kteří se v dolech nejlíp vyznali. Co si pamatuji, tak mezi horníky byly dobré mezilidské vztahy a na národnost se moc nehrálo. Když člověk jel v kleci dolů, musel tomu, co byl vedle, absolutně důvěřovat, závisely na tom životy. Můj otec měl na dolech na starosti celý povrch, co se týče těžních strojů. Byly tam dva velké těžní stroje. Já jsem byl v učení v Malých Svatoňovicích a na důl Jan Šverma jsem nastoupil 1. 9. 1959 jako zámečnick. Na dolech jsem ale už býval předtím velmi často, když jsem tam chodil za tátou. Velkou nevýhodou bylo, že jsem neuměl Německy, což byl v dolech, kde byla Němců většina, problém. Často jsme se s nimi nemohli domluvit, ale atmosféra byla přátelská. Samozřejmě občas nějaké to popichování bylo, ale bylo to spíše ze srandy, jako když učni škádlí své učitele. Kolikrát jsem byl na směně jediný Čech, a tak jsem musel chytat každé jejich slovíčko, abych rozuměl. Němci ale česky uměli relativně dobře, mezi sebou se ale bavili výhradně německy. K Němcům jsme jako učni měli úctu právě pro jejich pečlivost a zkušenost s řemeslem. Všechna práce, co dělali, jim vyšla na šroubek přesně. Vzpomínám si, že když dělal kontrolora pod zemí Němec, neexistovalo, že by se zpod země vyváželo na vozících mezi uhlím kamení. Když tam uviděl byť jen jeden kámen mezi uhlím, celý vozík se musel vysypat a přebrat, natolik byli Němci pečliví. Když pak odešel do důchodu a na jeho místo nastoupil Čech, stávalo se, že vozíky obsahovaly uhlí jen z 25 procent. Éra německých horníků skončila v roce 1968, kdy jim

byla dána možnost se vystěhovat, což také většina z nich udělala. Odešli hlavně ti, co měli příbuzné v Německu“⁷⁷

Vyprávění mého dědy Miroslava Lalouška

„V minulém století deset roků po druhé světové válce, nebyly byty, nebyly peníze. Chtěl jsem ulevit rodičům, proto jsem se přihlásil na šachtu. Nastoupil jsem roku 1956 do hornické učiliště ve Svatoňovicích. Dva roky jsem se tam učil od zámečnickiny až po horničinu. Třetím rokem jsem šel do Žacléře na internát a tam jsem se doučil. V roce 1959 jsem přešel jako havíř-pomocník. Do vojny jsem dělal všechny různé práce, spíše pomocníka. Než jsem šel na vojnu, tak si mě zavolal předák jedné velké party a nabídl mi práci. Na vojnu jsem šel roku 1961 a vrátil jsem se roku 1963. Okamžitě jsem nastoupil k tomu předákovi. Byla to velká razičská parta. Celou svou hornickou kariéru jsem prožil jako důlní razič (chodby, překopy).

Jako učni a po vyučení jsme dělali se starými Němci. Absolutně s nimi nedocházelo k žádným třenicím. Výborní chlapi, ještě pamatovali předválečné tempo, takže nic moc a dělalo se většinou na zmáhání. To znamená, že se opravovala důlní díla. Vůbec nebyly žádné třenice a vyprávěli nám, jak to vypadalo před druhou světovou válkou. Na nic si po válce nestěžovali. Už bylo deset let po válce. S mladými Němci jsme měli chlapské/klukovské problémy, protože jsme se hádali o fotbale. Oni byli děsní zastánci Bayernu Mnichov a to teda byly třenice. Ne tedy na rvačky ,nic takového. Neexistovali žádné národnostní třenice nebo výčitky. Mezi mladými třenice byly, ale to bylo spíše takové hecování. Ne na krev. Za mě už byli předáci Češi a Němci byli spíše takový Češi, co uměli německy. Němci spolu drželi a mezi sebou mluvili německy. Ale byli mezi nimi dřiči, mohu jmenovat: Dolfu Bejčového, nebo Fritze Voka, to byli výborní chlapi, a k nim jsme přišli my jako učni. Byli tam také staří Češi, kteří tam s nimi dělali to byli třeba ročníky narozené roku 1920 nebo 1922 a ti přišli až po válce.

V 50. letech byla takzvaná Lánská akce. To prezident Gottwald a spol. udělali v Lánech takový meeting a tam byl hodně nábor do horničiny. Tam bylo hodně mladých kluků. V roce 1956 jsem dokončil osmiletku a dostal jsem pozvánku na letní tábor, takže já ještě než jsem nastoupil jako učeň, tak už jsem byl na těch Jestřebích horách ve Svatoňovicích. Když se mluví o učilišti, tak to nebyli desítky, ale stovky mladých kluků ve Svatoňovicích

⁷⁷ ČERNÝ, Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-19450. Rozvedeno na příkladu Žacléře.*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně, Brno 2013, s. 41.-42.

a v Žacléři. Ja mile jsem nastoupil do učiliště ,měl jsem o vše postaráno. O ubytování i o stravu. Byly snídaně, svačiny, obědy i večere. V prvním ročníku jsme chodili do školy a jenom jeden den v týdnu na dílnu. V druhém ročníku jsme už fáráli a v pátek byla škola. Později, když už jsem dělal na šachtě ,jsem měl možnost si zakoupit lístky na oběd i večeri. V Žacléři bydlely také holky ze zámku a ty se dávaly s klukama-havířema dohromady a ta manželství vydržela léta. Nepamatuji si, že by se někdo nikdy rozvedl, ale byly tam vdovy.

Pro mladé lidi byly odpolední čaje. Dvě výborné kapely a třetí byli takoví šumaři no z dechovky, abych neříkal šumaři. Byli plesy sobotu co sobotu ,celou sezónu. Kluci, kteří se oženili, nešli na vojnu. Já jsem nechtěl podepsat závazek, a tak jsem na vojnu šel. Oženil jsem se s dívkou z TEXLENU. Hned po svatbě jsem dostal byt. Dnes by se řeklo byt o velikosti jedna tři. To bylo v roce 1964. V bytě bylo ústřední topení. Jak se roku 1966 narodil tvůj táta, tak jsme dostali větší byt. V Žacléři tehdy byla nemocnice, zelinářské krámy, obchody s potravinami, opravna punčoch, dvě pošty, prodejna koberců, prodejna látek, holič, železářství, lékárna, elektrospotřebiče, policejní stanice a asi šest hospod, také zde fungovala železnice. Bylo zde veškeré občanské vybavení.

V roce 1968 to bylo jako všude jinde na šachtě. Někdo byl pro a někdo byl proti. Někdo stavěl barikády, druhý jim nosil vodu a jídlo. Na šachtě se musí pracovat a neexistuje, aby někdo stávkoval nebo něco podobného.

Vybavení na šachtě ,co se týče chodeb, bylo klasické. Vrtačky, sbíječky, vrtáky s korunkama (ty se potom nechaly v dílně na povrchu brousit). Bylyzde také rychlovrtky (to byli vzduchové vrtačky na uhlí). Byl zde vzduchový bagr, který odebíral hlušinu. V 70. letech jsme vyzkoušeli pásovou šramačku, ale to bylo pomalé, a tak se neosvědčila. Časem jsme dostali také Interferometry (to ti měří množství kyslíčnicku uhličitého).

Jako učeň v druhém ročníku jsme používali vrátky (to znamená, že ze stěny ti sypali materiál a ty jsi plnil vozy). Když se ty vozy naplnili jedním vrátkem, tak jsi jeden tahal a druhý jsi musel brzdit). Jeden kluk nestihl hodit pojistné lano. Vrátky se řítily dolů a ten kluk tam zůstal. Byl v učení druhým rokem. Co se týče žen na dolech, tak ty měly strašně těžkou práci. Byla tam jedna narážeka, a tenkrát ona musela pákou opravdu obsluhovat ten palec, který ji strkal vozy dolů. Prázdné klece vytlačovali ty plné. Hodně žen dělalo v prádle. To byla špinavá práce a opravdu těžká práce pro ženy. Byli zde i staré Němky. V Žacléři jsem zůstal, ale rádila zde silikóza. To znamená nejdříve vertikulace (zaprášení plic). Poté ti v Hradci doktoři uznali nebo neuznali silikózu. Silikóza je zkamenění plic,

protože krev se váže v plicích na křemík a z toho tvrdnou sklípky. Vertikulaci jsem dostal po patnácti letech na šachtě. Pak jsem dostal silikózu. Se silikózou jsem nesměl fárat a musel jsem jít dělat do dílny na povrchu. To mě neuspokojovalo, a tak jsem si ještě s jedním kolegou soukromě udělal řidičák skupiny C. Poté jsem začal dělat v autoškole, kde jsem dělal dvacet let. Jako silikolik jsem měl možnost si zažádat o lázně. Ale to byly to lázně, které jsi si musel platit a ROH ti na to něco přispívalo. Křížkové lázně dostával každá ,kdo byl nějakým způsobem nemocný. Po určitých odfáraných letech jsi mohl jezdit do Karlovy studánky. O to jsi mohl žádat rok co rok a mohl jsi tam jet na čtyři až pět neděl. To vše bylo placeno. Někteří chlapi to využívají dodnes a stále to mají zaplaceno. Po skončení na šachtě jsem zůstal v kontaktu s bývalými kolegy. S některými se pravidelně scházíme, ale už nás ubývá. Na šachtu furt vzpomínám. Po převratě jsem si založil vlastní autoškolu. Poté jsem šel v 55 letech do důchodu a do 60 let jsem k důchodu pobíral hornickou rentu a začal jsem pobírat pouze invalidní důchod, ale časem to převedli na starobní důchod.

Uzavření dolů roku 1992 je dvojsečné. Na jednu stranu je to nostalgie. Člověk už tam v té době nebydlel, tak už se mě to tak nedotýkalo. Na dolech zůstalo strašně materiálu. Tenkrát si člověk nevzal ani sekeru domu. Nelituju ženy, alespoň chlapi zůstali doma a alespoň nebyly smrtáky. Horší to bylo s prací, než si chlapi našli práci. Důsledkem toho mladí odešli a Žaclěř se vylidnil. Starší lidi dnes říkají, že už to není co bývalo, že už je to město duchů. Obchodů a občanského vybavení je dnes v Žaclěři málo.

Od vyučení bylo o mě postaráno. Těžká práce, a záleželo do jaké party jsi se dostal. Mě si chlapi vybrali. Práce na šachtě je závislá jeden na druhým. Tam nikdo nemohl říct, já na šachtu nejdu. A dokud jsi neměl svou práci hotovou ,nemohl jsi vyfárat. Když umřel horník, tak jeho rodina dostala příspěvek na podporu 1% z výplaty každého horníka. To byl takzvaný Fond solidarity. K tomu vdovský důchod⁷⁸.

Takto vyprávěli o své práci na dolech pamětníci. Potvrzují zde například, že s Němci neměli žádné potíže. Ba naopak ,dokonce je uznávali jako sobě rovné. Když jste v dole ,závisí váš život na tom, kdo tam je s vámi, zde neexistují národnostní rozdíly.

⁷⁸Na základě rozhovoru s panem Miroslavem Lalouškem, v Trutnově dne 22. 8. 2020.

Závěr

Snahou práce bylo prezentovat historii Východočeských uhelných dolů a tím zvýšit zájem o tuto problematiku. Jak bylo řečeno v úvodu, doposud nebyla zpracována ucelenější práce, která by se VUD věnovala, jako celku. Jsou zpracovány cenné práce od Václava Jiráska, Romana Reila a Jiřího Mauera. Ale jejich práce jsou věnovány Malým Svatoňovicím, Radvanicím a Žacléři, ale ani jedna práce se nevěnuje podrobně všem těmto revírům dohromady. Bohužel, ani tato práce není tak podrobná a rozsáhlá, ale ukazuje historii těžby v regionu, jako celek. Také se ukázalo, že to byl náročnější počín než jsem při zadávání této práce myslel. Ukázalo se, že materiálu k tomuto tématu je mnoho. Obzvláště pak archivní materiály, která jsem zdaleka nevyčerpal. Použitým pramenům a literatuře je věnována první kapitola Rozbor pramenů a literatury.

Práce je sice věnována VUD jako celku i s historií těžby, která mu předcházela, ale z hlediska mého oboru je nejdůležitější šestá kapitola Presentace dolů a těžby uhlí v zařízeních muzejního typu na Trutnovsku, kde se práce právě věnuje současným a možným budoucím způsobům prezentace hornictví. Většina lidí zná například doly v Kutné Hoře, které jsou bez pochyby zajímavé a důležité pro naši historii. Ale trůfám si říct, že historie nejdelší těžby černého uhlí u nás je neméně důležitou. Tato těžba trvala více jak 400 let a je i dodnes stálou součástí mnoha lidí v trutnovském regionu. Tato těžba ovlivnila spousty generací. Těžba začala v Žacléři roku 1570 a v Polsku dokonce v roce 1432. Nebylo to jednoduchých 424 let. Havířina byla v minulosti a jsou i v současnosti namáhavou a nebezpečnou prací, při které lidé přicházejí k úrazů, ale i o životy. Počátky těžby byli skromné. Možná samotní průkopníci těžby černého uhlí ani nepomysleli na to, že jejich odkaz přežije až do 21. století. Proto si každý horník zaslouží respekt a úctu. To se také, jak bylo řečeno, ve třetí kapitole Poválečné období a odsun německých horníků, kde na dolech neexistovali žádné národnostní rozdíly. Na dole tyto rozdíly nemohli ani existovat. Horníková bezpečnost závisí na něm samotném, ale stejnou měrou i na tom s kým je v podzemí. Druhá světová válka nebyla pro nikoho jednoduchá a na jejím konci si němečtí horníci museli vybudovat znovu důvěru českého a slovenského obyvatelstva.

Ano, VUD byl velký a možná smělý počín, který se neobešel bez problémů. Jak se zaměstnanci, tak s technologií těžby a nakonec pro VUD osudnou změnou politickoeconomické situace v zemi. Nelze říci jestli by bylo schopno VUD, třeba i za cenu zmenšení jeho velikosti přežít do dnešních dnů. I v době své největší slávy hrozilo

ukončení těžby v některých revírech VUD. Proto snad tato práce poslouží jako inspirace pro další zájemce o zpracování tohoto tématu, které není ještě zdaleka zpracováno.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

PROUZA I., JIRÁSKOVÁ V., Archivní pomůcka: Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Rtyně v Podkrkonoší, 1992 – 1996.

Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Malé Svatoňovice, 1945 1990.

Literatura:

ČERNÝ Adam, *Němečtí horníci a česká společnost 1945-1950. Rozvedeno na příkladu Žaclěře*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykova univerzity v Brně, Brno, 2013.

JIRÁSEK Václav, *Ve znamení mlátku a želízka. 1, O horách a hornících*, Bor, 2003.

JIRÁSEK Václav, *O dolování černého uhlí v markoušovicko-svatoňovické oblasti na Jestřebích horách*, Malé Svatoňovice, 2006.

MAJEROVÁ, Michaela, *Historie a vývoj hornictví na území Jestřebích hor.*, bakalářská práce, Přírodovědecká fakulta Katedra geografie Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2014,

MACH Daniel - RENNEROVÁ Eva, *Historie Žaclěrska. Učební pomůcka k výuce regionální historie*. Žaclěř, 2008.

MAUER Jiří, *Žaclěřské doly 1570 - 1992*, Žaclěř, 2017.

MAUER Jiří – NOVOTNÝ Karel a kol., *Hornictví na Žaclěřsku Górnictwo w okolicach Zaclerza*, Žaclěř, 2015.

REIL Daniel, *Radvanické kutání a dolování černého uhlí*, Radvanice, 2011.

Sborníky

PŘIBIL Martin, *Vzpomínky na hornictví II.: Hornické muzejnictví, zpřístupněné doly pro veřejnost a prezentace hornictví*, in: Rozpravy Národního technického muzea v Praze: Z dějin hornictví 42 Vzpomínky na hornictví 226, ed. PŘIBIL Martin, Praha, 2016.

Webové články a periodika

Důl Jan Šverma o. p. s., *Hornický skanzen Žacléř, Žacléř*, 2012, dostupné online: (<https://www.djs-ops.cz/cinnosti/hornicky-skanzen-zacler/historie/>).

HÁZOVÁ Jana, *V Malých Svatoňovicích mají expozici hornictví. Je výjimečná tím, že se nachází pod širým nebem*, Hradecký rozhlas, Hradě Králové, 2019, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/v-malych-svatonovicich-maji-expozici-hornictvi-je-vyjimecna-tim-ze-se-nachazi7967705>).

MÁLEK Vlastimil, *Já jsem horník, kdo je víc*, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, Trutnov, 2013, dostupné online: (<http://www.muzeumtrutnov.cz/probehle-akce/ja-jsem-hornik-kdo-je-vic/>).

Městské muzeum Rtyně v Podkrkonoší, *Naučná stezka po hornických památkách, Rtyně v Podkrkonoší, 2020*, dostupné online: (<https://www.mestortyne.cz/mestske-muzeum/d-68735/p1=19745>).

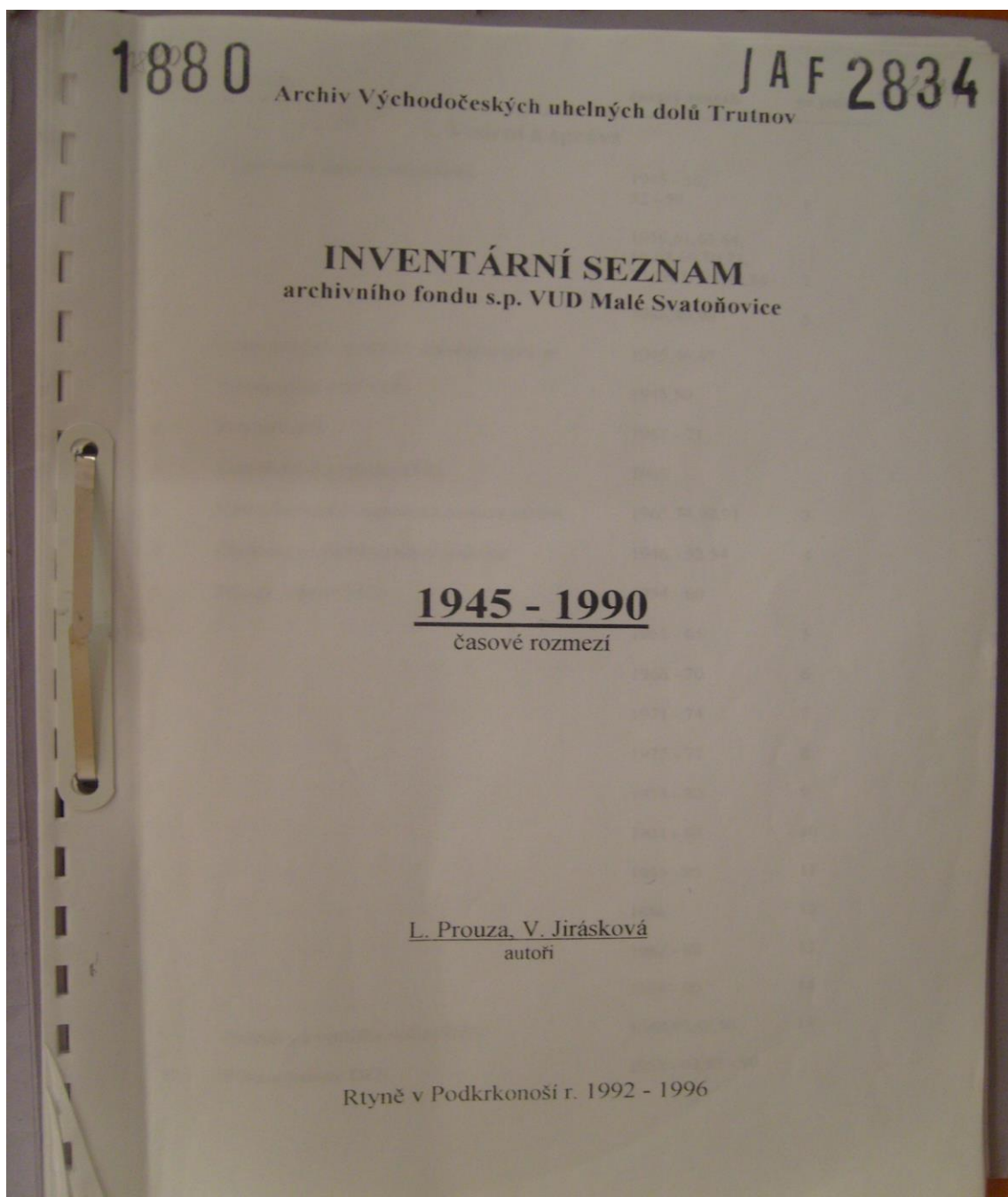
Palivový kombinát Ústí s. p., *Trutnov – Východočeské uhelné doly*, dostupné online: (<https://www.pku.cz/cs/trutnov-vychodoceske-uhelne-doly-57/>).

Webové stránky Zdař Bůh dostupné online (<https://www.zdarbuh.cz/reviry/vud/dul-jan-sverma-v-zacleri/>).

Informace pamětníků: Miroslav Laloušek

Obrazové přílohy

Fotografie z archivu

PROUZA I., JIRÁSKOVÁ V. Archivní pomůcka: Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Rtyně v Podkrkonoší, 1992 – 1996.

Inv.č.	o b s a h	časový rozsah	ev.jedn.
I. Vedení a správa			
1.	Organizační uspořádání podniku	1945 - 50, 52 - 59	1
		1959,61,63,64, 66,68,69,70,71, 73,76,77,78,82,86	2
		1986,89,90	3
2.	Ustanovení nár. podniků národními správci	1945,46,47	
3.	Pojmenování dolů VUD	1945,50	
4.	Zařazení dolů	1963 - 71	
5.	Konsolidační program VUD	1969	
6.	Vzory formulářů organizace a otisky razítek	1963,74,90,91	3
7.	Oběžníky a vyhlášky vedení podniku	1946 - 52,54	4
8.	Příkazy ředitele VUD	1954 - 60	
		1961 - 65	5
		1966 - 70	6
		1971 - 74	7
		1975 - 77	8
		1978 - 80	9
		1981 - 83	10
		1984 - 85	11
		1986	12
		1987 - 88	13
		1989 - 90	14
9.	Oběžníky a vyhlášky vedení DZN	1948,49,52,56	15
10.	Příkazy ředitele DZN	1952 - 63,82 - 90	

PROUZA I., JIRÁSKOVÁ V. Archivní pomůcka: Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Rtyň v Podkrkonoší, 1992 – 1996.

Inv.č.	o b s a h	časový rozsah	ev.jedn.
11.	Oběžníky a vyhlášky vedení DJŠ	1948 - 57	16
12.	Přikazy ředitele DJŠ	1954,55,66 - 75	
		1976 - 90	17
13.	Oběžníky a vyhlášky vedení DSt	1953 - 56	18
14.	Přikazy ředitele DSt	1957 - 80	
		1981 -90	19
15.	Zápisy z porad VUD	1945 - 60	20
		1961 - 64	21
		1965 -69	22
		1970 - 81	23
		1982 - 89	24
16.	Zápisy z koordinační komise pro otázky VUD	1947	25
17.	Směrnice pro manipulaci s důvěrnými a tajnými spisy na podnikovém ředitelství VUD	1948	
18.	Hubení hlodavců - zabránění národohosp.škodám	1948	
19.	Instrukce pro investiční účetnictví	1948	
20.	Předpisy pro palní	1948	
21.	Řády o jízdě na laně	1947,49,50	
22.	Předpisy pro lampáře	1951	
23.	Pokyny pro používání vrubovky	1952	
24.	Směrnice pro výdej prac. přidav. listků	1953	
25.	Požární řád pro úpravny uhlí, těžní budovy a lampovny	1958	
		1953 - 59	25
26.	Kolektivní smlouvy	1960 -75	26
		1976 - 90	27

PROUZA I., JIRÁSKOVÁ V. Archivní pomůcka: Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Rtyň v Podkrkonoší, 1992 – 1996.

Inv.č.	o b s a h	časový rozsah	ev.jedn.
291.	Autorské práce : Silbersteinovy doly na Trutnovsku - J. Bohuslavský	1974	370
	30 let budovatelského úsilí VUD - J. Bohuslavský	1975	371
292.	Pozůstalost - ředitel Karel Kult	1974	372
293	Negativy - výstavba VUD (svět. filmy)	335 snít. 334 ks filmů 7 kinofilmů	1979 - 83 373
294	PASPORTY UKAZATELŮ	1952-63	373

PROUZA I., JIRÁSKOVÁ V. Archivní pomůcka: Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Rtyň v Podkrkonoší, 1992 – 1996.

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V ZÁMRSKU – GENERÁLNÍ INVENTURA 2012 - 2013

Nově vymezené a revidované evidenční jednotky při GI 2012 - 2013

Evidenční číslo archivní pomůcky: 1880

Evidenční číslo NAD: 2834

GI provedli: Mgr. Jana Šimková

Evidenční jednotky ověřené při GI 2012 – 2013

(včetně nově definovaných evidenčních jednotek s výčtem příslušných inventárních čísel):

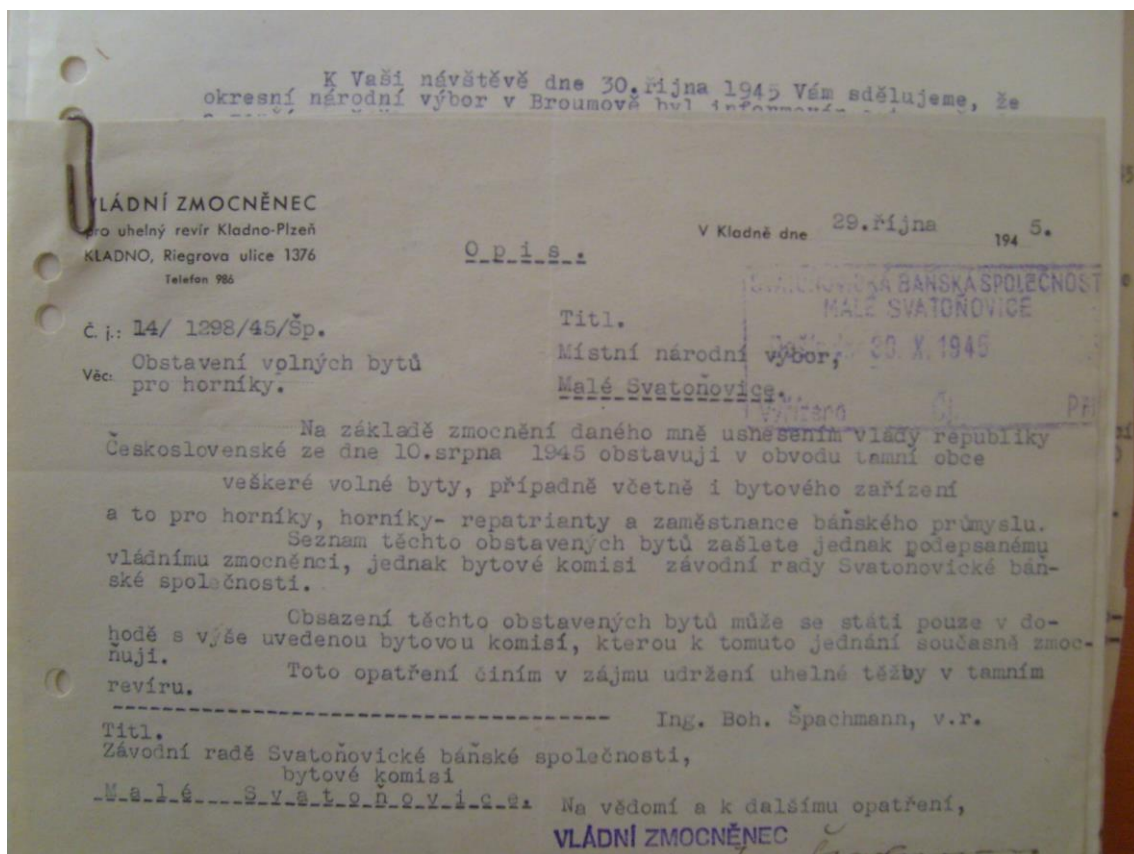
Evidenční jednotka		Výčet inventárních čísel (pouze u nově definovaných evidenčních jednotek)
zkratka	počet	
ukn	46	112-137,150
rkp	6	169
kar	361	
fas	15	153-167
fsn	3079	170-239,242-257,259-282
sfi	335	293
kin	7	293

- z toho nově zjištěné (dohledané) evidenční jednotky:

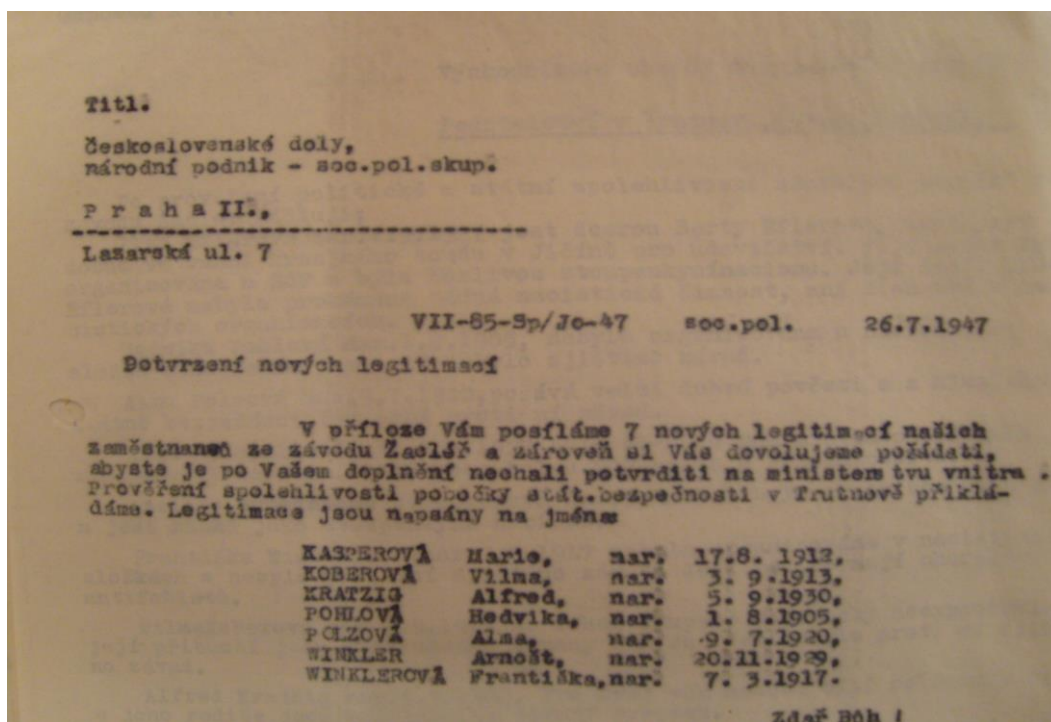
Evidenční jednotka		popis
zkratka	číslo	

Ověřená metráž archiválií uvedených v archivní pomůcce: 41,31 bm.

PROUZA I., JIRÁSKOVÁ V. Archivní pomůcka: Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, Rtyně v Podkrkonoší, 1992 – 1996.

Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, inventární číslo 75, kartón číslo 144, Malé Svatoňovice 1945.

Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv v Hradci králové, *fond archivu Východočeských uhelných dolů*, inventární číslo 75, kartón číslo 144, Malé Svatoňovice 1947.

Fotografie z muzeí a skanzenů

Muzeum Podkrkonoší v Trutnově: Já jsem horník, kdo je víc

Následující fotografie jsou použity z tohoto zdroje: MÁLEK Vlastimil, *Já jsem horník, kdo je víc*, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, Trutnov, 2013, dostupné online: (<http://www.muzeumtrutnov.cz/probehle-akce/ja-jsem-hornik-kdo-je-vic/>).

Expozice důlních strojů v Malých Svatoňovicích

Následující fotografie jsou použity z tohoto zdroje: HÁZOVÁ Jana, *V Malých Svatoňovicích mají expozici hornictví. Je výjimečná tím, že se nachází pod širým nebem*, Hradecký rozhlas, Hrade Králové, 2019, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/v-malych-svatonovicich-maji-expozici-hornictvi-je-vyjimecna-tim-ze-se-nachazi7967705>)

400 let a naučná stezka ve Rtyni v Podkrkonoší

Následující fotografie jsou použity z tohoto zdroje: Městské muzeum Rtyně v Podkrkonoší, *Naučná stezka po hornických památkách, Rtyně v Podkrkonoší, 2020*, dostupné online: (<https://www.mestortyne.cz/mestske-muzeum/d-68735/p1=19745>).

Bývalý odval dolu Z.d.Nejedlý

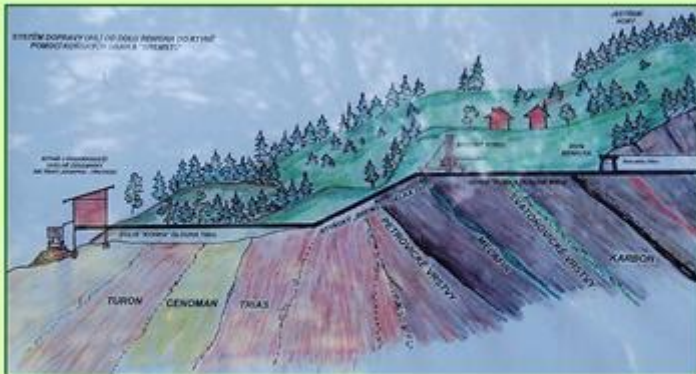
2.zastavení u žezniční zastávky ve Rtyni

UHelnÉ ZÁSObNÍKY

Stojíte na místě, kde byla v letech 1859 až 1877 v provozu nakládací rampa s ubelnými zásobníky. Po zprovoznění trati Jacefov-Svatoňovice roku 1859 bylo nutné vyřešit dopravu uhlí z hor do údolí, od důlních podniků k nakládišti a dále ke svatoňovickým koksovým pecím a do kraje k dalším zákazníkům. To se povedlo díky "bremstům" a koňským drahám. Zásobníky stály na konci cesty pro dopravu uhlí od dolu Benigna k železniční trati. Dopravní kaskáda z dvěma "koškami" a jedním "bremstem" byla dlouhá 1455 metrů, sloužila až do roku 1878, kdy byla zlikvidována. Trasu spadní "košky" v terénu dodnes prozrazují násypy a zářezy využívané jako lesní cesty. Železniční zastávka pro osobní dopravu zde byla zřízena až roku 1923.

KOŇSKÉ DRÁHY KNÍŽECÍCH DOLŮ

Trať "košky" byla postavena na "anglický způsob" podle drah konstruktéra G. Stephensona. Měla kamenné pražce o čtvercovém profilu 23x23 cm a výšce 45 cm. Kvádry pražců byly postaveny na výšku a kolejnice byly přibity hřeby do dřevěných špalíček osazených do předvrtaných otvorů. Tento způsob umístění pražců měl výhody v tom, že koňe jdoucí mezi kolejemi o pražce neklopýtali. Trať měla rozchod dvě rakouské stopy, což je 64 cm. Jednotlivé páry pražců byly od sebe vzdáleny 2 m. Kůň měl zapřaženo 6-7 vozíků uhlí. Rtyňská "koška", od paty "bremstu" až na nákladíště u železniční dráhy, měřila 700 m.

*Naučná stezka po hornických
památkách Jestřebích hor*

Hornický skanzen Žacléř

Následující fotografie jsou použity z tohoto zdroje: Důl Jan Šverma o. p. s., *Hornický skanzen Žacléř*, Žacléř, 2012, dostupné online: (<https://www.djs-ops.cz/cinnosti/hornicky-skanzen-zacler/historie/>).

